

Skilsmissemekling i Sør-Afrika

Hvordan diskurser om kjønn, etnisitet og nøytralitet er representert i sørafrikansk meklingspraksis

Wanda Czynski

Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

21. april 2008

Sammendrag

Formålet med denne hovedoppgaven er å undersøke hvordan hjelpesystemer som mekling er nedfelt i en sosiokulturell kontekst i dagens Sør-Afrika. Gjennom kvalitative intervjuer av fire hvite skilsmissemeklere fra Cape Town-distriktet undersøker jeg beretninger om etnisitet, kjønn og nøytralitet. Jeg ser etter hvordan skilsmissemekling kan være en kulturell møteplass som fremmer åpenhet og samarbeid mellom etniske grupper. I tillegg belyser jeg hvordan meklernes kulturelle sensitivitet kommer til uttrykk. Studien tar også for seg hvordan mannlig og kvinnelig identitet konstrueres i meklingssettingen. Viktige temaer her er meklernes forståelse av kjønn, makt både i meklingsrommet og i samfunnet, særlig i diskusjoner av omsorgsrett og partnervold. Det siste området jeg tar for meg er nøytralitet. Her ser jeg på hvordan nøytralitet konstrueres i meklingsrommet, samt hvilke utfordringer meklerne opplever mht rollen som upartisk tredjepart.

Flere av diskursene omhandler myndiggjøring av klientene ved å tilføre kunnskap og dermed gjøre klientene til agenter. Et sentralt moment her er konstruksjonen av meklers rolle som hjelper og klientenes rolle som hjelpsøkende. Informantene vektlegger også fleksibilitet i konstruksjonen av etnisitet og kjønn, der de er opptatt av å ikke la seg farge av stereotypiske holdninger.

Jeg peker til slutt på noen forslag til anvendte tiltak på grunnlag av mine funn. Det viktigste tiltaket er kanskje å bevisstgjøre bruken av andre-het ("othering") i meklernes språk, og øke deres bevissthet om sin rolle som flerkulturelle aktører. Rekruttering av fargede og svarte meklere er også sentralt, men vil antagelig ta tid på grunn av de store sosioøkonomiske ulikhetene mellom befolkningsgruppene.

Forord

Takk til alle som har bistått i studien og gjort den så interessant og givende å arbeide med. En særlig takk til informantene mine, det hadde ikke vært mulig uten deres bidrag! Jeg er veldig takknemlig for deres åpenhet, tid og innsats.

Takk til hovedveileder Odd Arne Tjersland og biveileder Wenche Dageid, deres råd og veiledning har vært uvurderlige. Takk også til alle studiekollegaer som har bidratt med innspill, diskusjoner og kommentarer, særlig Runa Velund og Torunn Seberg. Dere har vært fantastiske!

Til sist vil jeg takke familien min. Jeg er uendelig takknemlig for alt dere har gjort! Særlig takk til kjæresten min Mateusz Røstad for støtte og oppmuntring underveis, og for all teknisk bistand (og massasje!). Takk til alle som har hjulpet med korrekturlesning: Sunniva Thomassen, Kirsten Resaland, Mateusz Røstad og mamma.

1. Innhold

SAMMENDRAG	2
FORORD	3
1. INNHOLDINNLEDNING	4
1. INNLEDNING	6
1.1 HVA ER SKILSMISSEMEKLING?	6
1.2 STUDIENS FORMÅL OG PROBLEMSTILLINGER	8
1.3 BEGREPSAVKLARING	9
1.4 AVGRENSNING	10
1.5 BAKGRUNN FOR STUDIEN	11
2. TEORI	14
2.1 TEORI OM SKILSMISSEMEKLING	14
2.2 NØYTRALITET I SKILSMISSEMEKLING	17
2.3 KJØNN	19
2.4 ETNISITET	21
3. METODE	24
3.1 METODEDETEORI	24
3.2 FORLØPET	26
3.3 REFLEKSJON OVER ETIKK OG VALIDITET	29
4. RESULTATER OG ANALYSE	34
4.1 HVORDAN KONSTRUERER MEKLERNE ETNISK IDENTITET I MEKLINGSROMMET?	34
4.2 HVORDAN KONSTRUERER MEKLERNE KJØNN I MEKLINGSROMMET?	48
4.3 HVORDAN KONSTRUERER MEKLERNE NØYTRALITET I MEKLINGSROMMET?	57

5.	DISKUSJON	65
6.	OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	74
	KILDELISTE.....	75
7.	APPENDIKS A.....	81

2. Innledning

2.1 Hva er skilsmissemekling?

Skilsmissemekling har blitt beskrevet i litteraturen som ”*en enighetsbasert prosess med en upartisk tredjepart hvor familier får hjelp til å identifisere og klargjøre temaer mellom seg, og blir assistert i å komme til enighet om i det minste noen av disse temaene*” (Irving, 1985, som gjengitt i Tjersland 1992, s 63, min oversettelse). Temaene som meklere skal assistere partene i å komme til enighet om er som oftest knyttet til ordninger for omsorg og samvær med barna, samt fordeling av økonomiske ressurser.

I et historisk perspektiv har den norske stat siden ekteskapsloven fra 1918 pålagt ektefeller å gjennomgå mekling før de kan få innvilget separasjon fra fylkesmannen. Meklers oppgave var da å forsøke å få partene til å fortsette ekteskapet. Nå skal mekler heller hjelpe foreldrene med å lage avtaler om foreldreansvar og økonomiske fordelinger (Tjersland, 1992; Tjersland 1995). Dagens meklingstilbud er på mellom 1 og 7 meklingstimer på et familievernkontor, og meklingsattest utstedes etter første time. Partene er ikke pålagt mer enn den ene timen, men kan velge å benytte seg av resten av timene for å få hjelp til å utarbeide avtaler (Tjersland, muntlig kommunikasjon, 10. april 2008). Dersom partene ikke oppnår enighet gjennom meklingsordningen kan de gå videre til rettsapparatet (Tjersland, 1995). Statistiske beregninger viser at i 2007 skilte 10 300 seg i Norge, noe som er en nedgang på 300 skilsmisser fra 2006 (Statistisk Sentralbyrå, 2008). Oppløste ekteskap ved skilsmisse var 11,8 skilte pr 1000 gifte og separerte, noe som er den laveste skilsmisseraten siden 2001 (Statistisk Sentralbyrå, 2008). I 1999 involverte 56 % av skilsmisser i Norge felles barn under 18 år. Gjennomsnittlig varighet på de ekteskapene som ble oppløst var 12,5 år (Byberg, 2002).

I Sør-Afrika følger skilsmisseordningen tradisjonen fra England og USA som

har rettsvesenet som hovedarena for skilsmisse. Her oppløses ekteskapet juridisk ved en domsavsigelse (Cape>Gateway, 2004). I følge FAMAC, Family mediator's association of the Cape (n.d.), er meklers oppgave å hjelpe partene til å lage avtaler om omsorgsordninger og økonomiske fordelinger. Disse avtale skal så vedtas i retten. Meklers oppgave er ikke å gi formelle rettslige råd eller representere partene i rettsprosessen, men skal forholde seg som en nøytral tredjepart og bistå partene til å komme til enighet (FAMAC n.d.). Den daglige omsorgen for barna skal fastsettes etter hensyn til barnas velferd. Rettslige aktører, som familieadvokater eller sakkyndige psykologer, kan utrede hvem av foreldrene som er best skikket til å ha daglig omsorg (Cape>Gateway, 2004). I tillegg avgjør retten økonomiske fordelingsordninger, både i tilknytning til barnebidrag og oppgjør av felles eiendom. I Sør-Afrika kan klientenes økonomiske bakgrunn påvirke skilsmisseprosessens forløp, for eksempel ved å begrense muligheten for privat advokathjelp. Dersom man ikke har råd til å gå via High Court kan man gå via Familierettens gratistilbud (Cape>Gateway, 2004).

Estimater av etniske gruppers fordeling i populasjonen i Sør-Afrika anslår at de svarte utgjør ca 78 % av befolkningen på ca 44 000 000. De resterende grupperingene fordeler seg slik: hvite ca 10 %, fargede ca 9 % og indere/asiater ca 3 % (Lahmeyer, 2004). Sør-afrikansk skilsmissestatistikk viser at i 2006 var det 31 207 skilsmisser totalt (Statssa, 2007). Av disse var ca 29 % av ektefellene svarte, mens ca 35 % var hvite, ca 11 % var såkalt fargede og ca 5 % var indiske eller asiatiske. Ca 2 % av skilsmissene var mellom ektefeller av blandede etniske bakgrunner (Statssa, 2007). Denne skjeve fordelingen av skilsmisser ifht befolkningstall er knyttet til flere faktorer. For det første anses skilsmisse som tabu i mange kulturer, særlig blant svarte (Dageid, e-post, 14. april 2008). For det andre skjer det oftere blant svarte at en av partene (som regel mannen) tar en elsker/elskerinne eller en ny mann/kone uten å skille seg fra den første (Dageid, e-post, 14. april 2008). For det tredje er det flere svarte, fargede og indere/asiater som inngår tradisjonsbaserte, ikke-sivile, ekteskap. Oppløsningen av disse ekteskapene faller dermed utenfor den offisielle statistikken (Statssa, 2007). Det var flere kvinner enn menn som initierte skilsmissebegjæringen,

særlig i den hvite og fargede gruppen. I 2006 involverte 60,6 % av skilsmissene felles barn under 18 år (Statssa, 2007).

2.2 Studiens formål og problemstillinger

Et av formålene med studien er å undersøke skilsmissemekling i et kulturelt perspektiv, i tråd med Lebaron og Zumeta (2003). Kultur defineres der som *”det alle i en gruppe kjenner til og som de utenfor gruppen ikke kjenner til”*, og som *”omhandler de symbolske aspektene ved livene våre, der vi skaper mening og identitet”* (Lebaron & Zumeta, 2003, side 464, min oversettelse). Vi har alle en multikulturell identitet fordi vi tilhører ulike grupper. Vår generasjon, etniske og sosioøkonomiske bakgrunn, kjønn, seksuell orientering og politiske og religiøse tilhørighet skaper rammer som kan påvirke oss, og dermed også mekling (Lebaron & Zumeta, 2003). Mekleres forståelse av konflikter, hvordan man adresserer dem og hvilke løsninger som er tilgjengelige, er nedfelt i deres livsverden. Kulturell kompetanse utvikles gjennom eksponering for kulturforskjeller og bevisstgjøring av hvordan egne forståelsesmåter påvirker meklingen (Lebaron & Zumeta, 2003). Det finnes noen få studier av flerkulturell mekling, blant annet av mekling med innvandrere i Norge (jf Bondesen, 2003).

Ett aspekt av flerkulturell mekling er betydningen av etniske forskjeller mellom klienter og mekler. Man kan oppleve at meklers konfliktløsningsmodeller ikke er relevante for klientene, og at deres tradisjoner ikke er i overensstemmelse med gjeldende lover (Bondesen, 2003). Et annet aspekt er at etnisitet kan understreke forskjeller mellom sosial og økonomisk bakgrunn. I dagens Sør-Afrika gjør sosioøkonomiske forhold at de fleste skilsmissemeklere er hvite og fra øvre middelklasse, mens klientenes bakgrunn er mer sammensatt. Studien skal undersøke hvordan sørafrikanske skilsmissemeklere konstruerer etnisitet. Dette for å se når og hvordan kulturelle forskjeller kan hjelpe og hindre meklingsprosessen. Skilsmissemekling kan også være en unik mulighet til å skape kontakt og utveksling mellom ulike etniske grupper. Studien skal derfor belyse hvordan mekling i Sør-

Afrika kan utvikle seg til å bli en flerkulturell møteplass.

Et annet aspekt ved flerkulturell mekling er betydningen av kjønn. Skilsmissemekling omhandler temaer som omsorg og økonomi, viktige markører for konstruksjon av kvinnelig og mannlig identitet. Kjønnssroller er også viktig i en samfunnskontekst, for eksempel i forståelsen av partnervold. Dette skal belyses gjennom å undersøke meklernes perspektiver på kjønn i mekling, samt deres tanker om kjønnnet makt i samfunnet.

Nøytralitet er et ideal for meklerne som kan legge føringer for hvordan kultur uttrykkes i meklingsrommet ved å påvirke hvordan kommunikasjon tilrettelegges mellom partene. Meklernes tolkninger av rollen som en nøytral tredjepart kan for eksempel bestemme hvilke kulturelle temaer som er relevante, samt når og hvordan de skal adresseres. Studien skal adressere hvordan ulike former for nøytralitet blir utformet i en lokal praksis. Dette for å supplere litteratur omkring mangfoldige og lite enhetlige tolkninger av begrepet nøytralitet.

Mine problemstillinger vil derfor være:

- 1) Hvordan konstruerer meklerne etnisk identitet i meklingsrommet?
- 2) Hvordan konstruerer meklerne kjønn i meklingsrommet?
- 3) Hvordan konstruerer meklerne nøytralitet i meklingsrommet?

2.3 Begrepsavklaring

I denne oppgaven forstår jeg ”nøytralitet” som en holdning preget av profesjonalitet, upartiskhet og uavhengighet som gjenspeiles i meklerens atferd. Dette innebærer også at mekler har et uavhengig forhold til klientene, særlig økonomisk, sosialt eller en terapirelasjon.

Jeg bruker begrepet ”identitetskonstruksjon” om prosessen der individet ser seg selv ifht omgivelsene og søker å skape en forståelse av hvem han/hun er. I denne

oppgaven skal jeg bruke "etnisitet" framfor "rase" for å betegne en form for identitetskonstruksjon som inkluderer personens kulturelle bakgrunn og ikke bare hudfarge. Kjønnets identitet vil si opplevelsen av å ha en mannlig eller kvinnelig identitetsfølelse.

I denne oppgaven betegner "diskurs" en sosial praksis som fremtrer i en kulturell verden gjennom språklige utvekslinger. Denne styrer hva som kan tenkes og sies ved å danne et meningsbærende rammeverk (Foucault, 1969; som gjengitt i Winslade, 2006).

2.4 Avgrensning

Jeg har tatt utgangspunkt i psykologer som skilsmissemeklere for studien, selv om også advokater og sosialarbeidere arbeider som meklere. Grunnen til dette er at psykologer har med seg diskurser både fra rettsvesenet og psykologisk vitenskap.

Materialet åpner ikke for å si noe om hvilke mulige diskurser svarte eller fargede meklere benytter seg av, da det ikke lot seg gjøre å finne informanter fra disse gruppene i løpet av tiden jeg hadde til rådighet. Det er viktig å presisere at jeg ikke har vært opptatt av å tolke og klassifisere de hvite meklernes ut fra et rasisme- eller kjønnsdiskrimineringsfokus (sexisme). Jeg har heller sett på hvilke mulige fortellinger om etnisitet og kjønn som eksisterer i dagens Sør-Afrika. Jeg kan ikke si noe om forholdet mellom diskursene og meklernes faktiske atferd i meklingsrommet da jeg ikke kan rapportere fra de to meklingsene jeg observerte. Diskursenes konsekvenser på andre samfunnsmessige arenaer og eventuelle endringer i diskursiv praksis er også utenfor studies rekkevidde.

På grunn av plasshensyn har jeg ikke tatt med diskursanalysene av religionens betydning for meklings i denne hovedoppgaven. Jeg har også utelatt narrative analyseverktøy som "storylines".

2.5 Bakgrunn for studien

For å forstå sørafrikansk identitetskonstruksjon er det viktig å ta de historiske, sosiale og økonomiske forutsetningene i betraktning. Disse faktorene danner dermed også en kulturell bakgrunn for skilsmissemeklingspraksis. Gruppemedlemskap påvirker konstruksjonen av identitet, som beskrevet i sosial identitetsteori (Turner, 1984; som gjengitt i Myers, 2008). Gjennom å kategorisere likheter og forskjeller mellom personer dannes oppfatninger av sosiale enheter. *Inngrupper* oppstår når vi danner et fellesskap med andre som er like oss (Myers, 2008). *Utgrupper* er de som oppleves som annerledes. Språklig markeres dette via såkalt andre-het ("othering"), der vi omtale dem som "de andre" i motsetning til "oss" (Riggins, 1997). Når vi gjenkjenner oss selv som medlem av en inngruppe investerer vi emosjonelt i gruppen. Et moralsk system med normer og regler for passende atferd og kriterier for medlemskap blir deretter utarbeidet (Davies & Harré, 1990). Vi sosialiseres inn i kulturens diskurser for hva som er legitime skiller mellom "oss" og "dem" (Davies & Harré, 1990). Identitetskonstruksjon er summen av disse prosessene, der individet definerer seg selv i forhold til andre i lys av meningsbærende kategorier og posisjoner (Davies & Harré, 1990).

Historiske vendepunkter

Helt siden de første europeerne kom til Sør-Afrika på 1600-tallet, fikk de gradvis mer makt over de innfødte. Sør-Afrika ble etter hvert en britisk koloni, men fikk sin selvstendighet i 1910 (Bjørnsen, 2004). En viktig opptakt til selvstendigheten var krigen mellom engelskmennene og boerne, de to største gruppene av hvite sørafrikanere. Boerkulturen, også kjent som Afrikaanskulturen, ble styrket i løpet av første halvdel av det 20. århundre. Apartheid ble formelt innstiftet ved at boernes Nasjonalistparti vant valget i 1948 (Bjørnsen, 2004). "Apartheid", som betyr segregering på Afrikaans, var basert på idealet om to atskilte samfunn med minimal kontakt. Svarte skulle bo i såkalte Bantustans med eget selvstyre, mens hvite overtok de fruktbare landområdene (Makgoba, n.d.). Apartheid var et politisk og økonomisk samfunnssystem der rettigheter og plikter var basert på innbyggernes hudfarge. Selv

om de hvite var i mindretall, hadde de kontroll over den politiske makten og de økonomiske ressursene (Bjørnsen, 2004). De hvite fungerte som en kolonimakt selv om Sør-Afrika formelt sett var en uavhengig nasjon (Saunders, n.d.). Stereotypiske oppfatninger som spilte på frykt for ”den svarte fare” ble spredt gjennom propaganda for å forsvare den politiske kontrollen og undertrykkelsen (Bjørnsen, 2004).

På 80-tallet var Sør-Afrika i en vanskelig økonomisk situasjon, på grunn av mangelen på faglært arbeidskraft i landet, internasjonale sanksjoner og handelsboikott (Makgoba, n.d.). Dette ble forverret av streiker, demonstrasjoner og opprør i de svarte bydelene. Blodige terrorangrep fra den paramilitære delen av opposisjonspartiet ANC (African National Congress) spilte også en viktig rolle. Med kommunismens fall ble internasjonal politisk balanse endret radikalt, som også påvirket utviklingen i Sør-Afrika (Makgoba, n.d.). Apartheidregjeringen myknet opp segregeringslovene gradvis, særlig etter at F. W. de Klerk ble president i 1989. Økt forhandlingsvilje med ANC og Nelson Mandela førte til at forbudet mot organisert politisk motstand ble opphevet. Særlig Mandelas løslatelse fra Robben Island 11. februar 1990 dannet opptakten for det nye Sør-Afrika (Makgoba, n.d.).

Opprettingen av Sannhetskommisjonen i 1996 (The Truth and Reconciliation Commission) var et unikt trekk ved forsoningsprosessen (SAHO, n.d.). Dette organet bidro til å ta et oppgjør med den blodige historien ved å dokumentere de overgrep og ugjerninger som hadde funnet sted. Ofrene fikk oppreisning og muligheten til å fortelle sin historie, samtidig som overgriperne kunne søke om amnesti (SAHO, n.d.). Sannhetskommisjonen ansvarliggjorde begge sider for menneskerettighetsbrudd og var sentral i å destablisere diskursen om taushet og fornektelse. Dermed åpnet man for en forsonende dialog om en ny, felles fremtid (Maloka, n.d.).

Historien skaper rammer for identitet

Sosial identitetsteori og diskursiv posisjonering illustrerer betydningen av rase og makt for identitet under og etter apartheid. Apartheids ideologi legitimerte rase som den viktigste sosiale skillelinjen. Fordeling av eiendom, utdanning og

yrkesmuligheter fulgte raseoppdelingen slavisk (Saunders, n.d.). Lovverk ble etablert for å opprettholde samfunnsstrukturen, for eksempel gjennom å reservere benker, busser og strender for hvite og svarte. Alle borgere ble sosialisert inn i diskursen der hudfarge var avgjørende for menneskeverd, intelligens og kompetanse. I følge Frantz Fanon (1961/2002) etablerer koloniherrne en diskriminerende diskursiv praksis som rettferdiggjør undertrykkningen av de innfødte ved å vise til sin egen overlegenhet. Under apartheid bidro altså tankegangen om ”enten oss eller dem” til beskyttende responser ovenfor den hvite gruppen. Samtidig førte dette til sterkere fordommer og undertrykkelse av de svarte og fargede utgruppene.

Den politiske transformasjonen etter apartheids fall har til en viss grad klart å oppheve de gamle raseskillenes betydning for identitetsdannelse. Slogordet om ”regnbuenasjonen” forener alle etniske gruppene i dagens Sør-Afrika. Man er først og fremst sørafrikaner, ikke hvit, farget, inder eller svart (Maloka, n.d.). Denne prosessen går imidlertid sakte. Sosial og økonomisk fordeling bærer fortsatt preg av skjevhet. Svarte har ikke de samme muligheter til utdanning og økonomisk uavhengighet som hvite, og til en viss grad fargede (Maloka, n.d.). Massiv arbeidsledighet, særlig blant ufaglærte, samt utbredt kriminalitet og sykdommer som HIV/Aids rammer betydelig flere svarte enn hvite (Maloka, n.d.). Hvite har en grunnlovsfestet eiendomsrett og har best tilgang på utdanning og økonomiske ressurser (Steingo, 2005). Dette gjør at den økonomiske fordelingen i Sør-Afrika er blant de mest ujevne i verden (SAIH, u.d.). Disse sosiale og økonomiske utfordringene vil antagelig bidra til å opprettholde skillene mellom befolkningsgruppene i lang tid framover. Særlig svart økonomisk ”empowerment” står nå på den politiske dagsorden (Maloka, n.d.). Det kreves imidlertid store ressurser for å bygge opp skoletilbudet blant fattige. Likevel er det grunn til optimisme ettersom det jo har skjedd svært mye på de 14 årene siden apartheids fall.

3. Teori

3.1 Teori om skilsmissemekling

Den internasjonale forskningen på skilsmissemekling har oftest vært i forbindelse med å kartlegge meklingsprosessen og hvilke temaer som er mest nyttige å ta opp med partene (Tjersland 1992; Tjersland 1995; Tjersland 1999). Man har også forsøkt å beskrive ulike metoder og teknikker for å utføre mekling, og meklernes forståelsesmodeller av konflikt (Jacobs & Aakhus, 2002). Jeg vil nå beskrive de rådende modellene i skilsmissemeklingsfeltet.

3.1.1 Problemfokuset mekling

Den mest utbredte modellen ser på mekling som en forhandlingsprosess, der mekler forsøker å finne en løsning på problemet som har ført partene til mekling (Jacobs & Aakhus, 2002). Man ønsker å komme fram til kompromisser hvor begge parter føler at deres interesser har blitt tilstrekkelig ivaretatt etter en kost/nytte-tankegang. Fokus ligger på å assistere partene til å oppnå gjensidig enighet om denne avtalen.

Bearbeiding av følelser eller utforskning av klientenes årsaksforklaringer på konflikten er underordnet (Douglas & Field, 2006; Jacobs & Aakhus, 2002). Den mest brukte formen for problemfokuset mekling er avtalefokuset tilnærming. Her bruker mekler forhandlingsteknikker og ”pruting”. Forhandlingen tar gjerne utgangspunkt i en middelvei som forslag til kompromiss. Mekler finner så ut hva som skal til for at hver part kan godkjenne tilbudet fra den andre (Jacobs & Aakhus, 2002). Man kan også bruke en kritisk diskusjonsmodell som fokuserer på klientenes årsaksforklaringer. Mekleren søker her å finne ut hva som ”egentlig skjedde”, og setter partenes fortellinger opp mot hverandre. Hendelser, utsagn og verdier sees som ”objektive sannheter” det er mulig å oppnå enighet om, ved å overbevise den andre med relevante argumenter (Jacobs & Aakhus, 2002).

3.1.2 Terapeutiske meklingsmodeller

Flere teoretikere, bla. Douglas & Field (2006), Bannink (2007) og Winslade (2006) har videreutviklet ulike former for terapeutisk mekling, bl.a. inspirert av systemisk familieterapi (Nichols & Schwartz, 2006). Douglas & Field (2006) forsvarer disse modellenes plass innenfor det tradisjonelle rettssystemet med utviklingen av såkalt terapeutisk rettslære ("therapeutic jurisprudence"). Her fokuserer man på klientenes opplevelse av prosessene i rettsvesenet og hvordan disse opplevelsene påvirker deres livskvalitet. Denne tilnærmingen legitimerer et bearbeiding av følelser fordi man da ivaretar klientenes emosjonelle reaksjoner på samlivsbruddet i større grad (Douglas & Field, 2006).

Terapeutiske meklingsmodeller vektlegger emosjonelle og relasjonelle temaer, på bekostning av det tradisjonelle forhandlingssynet på mekling. Målet er her å samskape en ny konflikthistorie hvor begge parter versjoner får plass. Dette innebærer et både-og perspektiv, fremfor et enten-eller. Hver klients versjon vurderes ikke etter et sannhetskriterie, men etter hvor nyttig den er for den nye konflikthistorien. Ved å adressere underliggende emosjonelle temaer og skape fleksibilitet i henhold til rollene som "offer" eller "bedrager", vil partene selv finne løsninger de kan leve med (Douglas & Field, 2006). Terapeutisk mekling anvender et sosialkonstruksjonistisk perspektiv hvor meklers påvirkning på prosessen anses å være uunngåelig. Meklers autoritet bør derfor brukes aktivt og åpent, fremfor å fornektes (Douglas & Field, 2006). Litteraturen trekker fram tre modeller for terapeutisk mekling, som i varierende grad bygger på tradisjoner fra familieterapi: løsningsfokuset, narrativ og transformerende mekling.

Løsningsfokuset mekling er basert på Steve de Shazers løsningsfokusede terapi (1988; Bannink, 2007). Her rettes blikket framover mot den ønskede løsningen og man søker veier til dette målet. Ønsketenkning, som å forestille seg hvordan man ønsker at forholdet til den andre skal bli, skaper kreativitet og muliggjør nye løsninger. Det kan være begrensende for prosessen å fokusere for mye på fortiden, fordi man lett fanges av de premissene som konflikthistorien har lagt (Bannink,

2007). Mekler kan også analysere klientenes motivasjon, altså se om de er *kunder*, *klagere* eller *besøkende*, for å bruke de Shazers termer (1988, min oversettelse). Slik unngår mekler å bruke intervensjoner som ikke er tilpasset klientenes motivasjonsnivå, og kan heller jobbe med å få klienter til å skifte over fra *besøker*- eller *klager*posisjon til *kunde*posisjon (Bannink, 2007; Tjersland 1997).

Narrativ tilnærming fokuserer i større grad på fortiden, særlig på partenes konflikthistorier. Målet med meklingen er å skape nye historier som er mer hensiktsmessige for partene (Douglas & Field, 2006; Winslade, 2006). Målet er her å destabilisere de egosentriske narrative, som for eksempel kan handle om at klientene beskriver seg selv som offer i forholdet. I denne tilnærmingen forsøker man å gi plass til nye konflikt- og løsningshistorier, for eksempel gjennom nysgjerrig utforskning av unntak. Man kan også formulere problemet som noe som ligger utenfor partene. Ved å forene partene i kampen mot noe ytre, kan mekler skape en allianse mellom dem som skaper mer bevegelse mot konstruktive løsninger. Mekler bruker også her sin autoritet aktivt for å bidra til å samskape den nye historien (Douglas & Field, 2006; Winslade, 2006). Tilnærmingen gir rom for å tematisere makt i meklingsrommet, både meklers autoritetsposisjon i meklingsrommet og samfunnets diskriminerende holdninger til klientene (som sexisme). Dette for å gjøre prosessen åpnere og styrke ("empower") klientene (Douglas & Field, 2006; Winslade, 2006).

Den tredje modellen, transformerende mekling, søker å endre lokalsamfunnets normer for konflikthåndtering gjennom å gi klienter nye erfaringer med konfliktløsning (Bush & Folger, 2005; som gjengitt i Douglas & Field, 2006). Når klientene formidler sine positive opplevelser til venner og familie, kan resten av nærmiljøets forståelse og håndtering av fremtidige konflikter endres. Et annet aspekt ved transformerende mekling er å endre klientenes forståelse av hva konflikt er og hva som skjer i en konflikthetrelasjon (Bush & Folger, 2005; som gjengitt i Douglas & Field, 2006). Klientene kan her få innsikt i psykologiske teorier om vanlige emosjonelle, kognitive og atferdsmessige reaksjoner på konflikt. Særlig tendenser til

egosentrisme belyses her. Økt bevissthet om automatiske mønstre gir partene mulighet til å kjenne etter hva som skjer i deres konfliktdialog. De kan da velge mer aktivt hvordan de vil takle de konfliktene de står oppe i, framfor å styres av vanlige feilaktige tanker (Bush & Folger, 2005; som gjengitt i Douglas & Field, 2006).

3.2 Nøytralitet i skilsmissemekling

Utgangspunktet for nøytralitet i meklingsfeltet er tanken om at mekler er en upartisk tredjepart som skal hjelpe partene til å finne sine egne løsninger (Tjersland, 1995). Det er imidlertid lite konsensus om hva nøytralitet innebærer i praksis, og mye av litteraturen baserer seg på en implisitt antatt enighet om hva begrepet betyr (Douglas & Field, 2006). Vanlige tolkninger innebærer at mekler ikke har interesse i utfallet av konflikten, unngår å dømme eller ta parti i konflikten, opptrer redelig og tilstreber rettferdighet gjennom hele prosessen (Douglas & Field, 2006). Meklingsrommet vil imidlertid alltid bære preg av meklers kunnskap, erfaring og verdensbilde, og hvordan han/hun forstår konflikten mellom partene. I tillegg vil emosjonelle reaksjoner og fenomener som overføring og motoverføring mellom mekler og partene påvirke meklingsprosessen (Douglas & Field, 2006). Dette mangfoldet i tolkninger er en teoretisk svakhet ved begrepet, fordi betydningen av nøytralitet blir avhengig av konteksten det anvendes i. Enkelte teoretikere har derfor hevdet at nøytralitet er et umulig ideal som bør forkastes (Douglas & Field, 2006). For å vurdere om begrepet er nyttig i en teoretisk og praktisk forståelse av mekling er det viktig å se etter hvordan nøytralitet utformes konkret i en meklingssetting. Heisterkamp (2006) undersøkte hvordan nøytralitet kan uttrykkes gjennom meklers språk. Han anvendte en teknikk kalt "fotarbeide" ("footing"). Denne teknikken fokuserte på hvordan fraser og ordvalg distanserte meklerne fra utsagnene sine ("vi er enige om..." framfor "jeg trenger mer informasjon om..."). Det er behov for mer utfyllende kunnskap om hvordan nøytralitet uttrykkes gjennom meklers konfliktforståelse og atferd, forankret i en kulturell setting.

Mekler er avhengig av å bli sett som upartisk for at klientene skal være trygge

på at meklingen er i deres interesse (Tjersland, muntlig kommunikasjon, 10. april 2008). Mekler kan kommunisere denne upartiskheten på flere måter, for å vise klientene at han/hun ikke er på noens side. Man begynner ofte meklingstimen med grundig informasjon om hva som er meklers rolle, og en klargjøring av normene og formålet med meklingsprosessen (Garcia, Vise & Whitaker, 2002). Mekler forklarer at målet er at klientene skal komme fram til en løsning som fungerer for dem, mens hans/hennes oppgave er å styre prosessen slik at de kan oppnå enighet. Underveis i meklingen må mekler passe på å ”spille for to publikum”, altså være oppmerksom på hvordan det man sier og gjør kan oppfattes av begge parter (Garcia, Vise & Whitaker, 2002). Bruk av støttende teknikker og fordelingen av meklers oppmerksomhet påvirker klientenes opplevelse av rettferdighet. Eksempler på dette er å styre forhandlingene slik at de opplever å gi og ta like mye, samt det å gi partene like mye tid og like mange sjanser til å fortelle sin versjon. Å ha fokus på sak fremfor følelser kan også hjelpe mekler til å fremstå som upartisk ovenfor klientene (Tjersland, muntlig kommunikasjon, 10. april 2008).

Det finnes i tillegg flere måter å forstå og utøve nøytralitet på, men som kan gjøre det vanskeligere for mekler å bli lest som nøytral av klientene. En slik tolkning av nøytralitet er å gi ansvaret for kommunikasjonen til mekler og ansvaret for beslutningen til klientene. Denne ansvarsdelingen gir mekler mulighet til å styre mye av det som skjer i meklingsrommet og fortsatt være nøytral – selv om han/hun oppfattes som urettferdig (Tjersland, muntlig kommunikasjon, 10. april 2008). Mekler kan være etisk forpliktet til å hjelpe den av partene som oppleves som svakere med å få fram sin historie, selv om den andre parten kanskje opplever dette som urettferdig. Hensynet til å ivareta barnas behov er også viktigere enn partenes opplevelse av nøytralitet i prosessen (Douglas & Field, 2006). En støttende teknikk kan være å snakke fra en klient sin posisjon i dialog med den andre parten og fokusere på den svaker part sine følelser. Eksempelvis kan mekler si: ”hører du at Anne blir lei seg når du sier det på den måten?” Mekler kan også avbryte en dominerende part dersom han/hun tar for mye plass. Avgjørelsen av hvem av partene som får begynne og meklers oppsummeringer underveis kan også påvirke klientenes

opplevelse av rettferdighet, avhengig av hvordan dette presenteres for klientene (Garcia, Vise & Whitaker, 2002). Om mekler oppgir en grunn for rekkefølgen, for eksempel at den som tatt initiativet til skilsmissen får begynne, oppleves dette som regel mer rettferdig. Meklere bør også bestrebe at oppsummeringen reflekterer begge parter standpunkter og opplevelser (Garcia, Vise & Whitaker, 2002).

En annen tolkning av nøytralitet kan innebære at mekler formidler kunnskap fra forskning og egen erfaring med mekling. Særlig aktuelt er generell psykologisk tenkning rundt barns reaksjoner på skilsmisse og utviklingsmessige forutsetninger for å anbefale delt omsorgsrett (Tjersland, muntlig kommunikasjon, 10. april 2008). Denne informasjonen kan imidlertid være verdiladd, selv om den bygger på vitenskapelig tenkning, fordi den er en del av samfunnets oppfatninger om hva som er nødvendig og ønskelig for barneoppdragelse. Meklers nøytrale rolle kan trues ved at han/hun formidler noe som tolkes som råd. Eventuelt kan informasjonen oppleves å støtte en parts versjon i større grad den andres (Tjersland, muntlig kommunikasjon, 10. april 2008).

3.3 Kjønn

Kjønn er en sosial konstruksjon der visse meningsbærende assosiasjoner, holdninger og forventninger blir knyttet til mannlige og kvinnelige kjønnsmarkører (Haavind, 2000). Kjønnsdiskursene som er tilgjengelige for aktørene i et gitt samfunn, etablerer grenser, betingelser og hierarkiske ordninger for konstruksjonen av maskulin og feminin identitetsfølelse (Søndergaard, 2000). Kjønn kan knyttes til uttalte og skjulte maktperspektiver i hverdagslivets praksiser, gjennom å skape et "dem" som definerer et "oss". Dette er i tråd med diskursiv posisjonering og andre-het ("othering") (Davies & Harré, 1990; Riggins, 1997). Kjønn og etnisk tilhørighet kan sammen bidra til å skape marginaliserte identiteter i samfunnet, der en ikke-hvit kvinne stiller svakere enn både hvite og ikke-hvite menn og hvite kvinner (Burman & Chantler, 2003; Walker, 2005).

Samfunnets kjønnsperspektiver kan gjenspeiles i meklingsrommet. Fysisk, seksuell, økonomisk eller emosjonell makt mellom to parter av ulikt kjønn er ofte en utfordring i skilsmissemekling. Mannlige og kvinnelige aktører kan ha makt på ulike måter. Det er viktig å forhindre at skilsmissemekling forsterker en allerede eksisterende skjevhet mellom partene. En underliggende antagelse innen problemløsnende mekling er at partene er likestilte i forhandlingsprosessen og fritt kan ivareta sine interesser (Douglas & Field, 2006). For å hindre at den svake part går med på forslag av frykt for konsekvensene, er det nødvendig å iverksette støttende tiltak for denne parten og myndiggjøre ham/henne.

3.3.1 Konstruksjon av kjønn i Sør-Afrika

Sør-Afrika har blitt beskrevet som et patriarkalsk samfunn, der ideologi og struktur gir menn mer makt over og flere privilegier enn kvinner (Dangor, Hoff & Scott, 1998; som gjengitt i Lundgren & Løvlien, 2007). Denne patriarkalske tendensen kan gjenfinnes på tvers av etniske grupper, og har sine røtter i en kjønnsstereotypisk ideologi som var utbredt under apartheid (Vetten, 2000; som gjengitt i Lundgren & Løvlien, 2007; Outwater, Abrahams & Campbell, 2005; som gjengitt i Lundgren & Løvlien, 2007). I Sør-Afrika har feminisme og kvinnekamp lenge blitt neglisjert i samfunnsdebatter (Marais, 2000). Forklaringen på hvorfor kvinnekampen innehar en så beskjeden rolle, kan være at den ikke ble prioritert under de siste tiårenes kamp for frihet og for arbeiderklassens rettigheter (Kraak & Simpson, 1998; som gjengitt i Marais, 2000).

Sør-Afrika har en av de høyeste forekomstene av vold mot kvinner i verden (Human Rights Watch, 2001). De patriarkalske holdningene og kvinnefrigjøringens beskjedne posisjon kan bidra til å forklare denne høye forekomsten. Studier av partnervold har sett kjønnsholdningenes uttrykk via diskurser om mannlig dominans og kontroll, særlig knyttet til seksualitet (Jewkes & Abrahams, 2002; som gjengitt i Lundgren & Løvlien, 2007). Dagens sørafrikanske kjønnsdiskurser har ofte en tradisjonell forståelse av feminine og maskuline egenskaper. Kvinner sees som

omsorgsfulle, emosjonelle, passive og underkastende, og menn som tøffe, aggressive og selvhevdende (Vetten, 2000; som gjengitt i Lundgren & Løvlien, 2007).

Boonzaiers narrative studie (2005) fokuserte på hvordan kjønn og makt ble uttrykt av kvinner og menn i voldelige parforhold. Hun fant at kulturelle forestillinger om menns funksjon som familieforsørgere ble truet av høy arbeidsledighet og kvinners styrkede økonomiske posisjon i samfunnet. Særlig mannens fortellinger om maktesløshet ble brukt for å forklare og rettferdiggjøre volden mot partnerne (Boonzaier, 2005). Lundgren & Løvlien (2007) fant at kvinner i voldelige parforhold brukte diskurser som var med på å opprettholde volden ved å selvfølgeliggjøre og normalisere den. Et viktig aspekt var at kvinnene ofte så volden som utenfor deres kontroll – som været.

3.4 Etnisitet

Etnisitet er, på samme måte som kjønn, noe som blir tillagt meningsbærende assosiasjoner basert på kroppslige og kulturelle kjennetegn. Samfunnets etniske diskurser gir rammer for hvordan den enkelte konstruerer sin identitet innenfor de etablerte skillelinjene mellom ulike subgrupper, som ”kaukasisk”, ”asiat” og ”same”.

Kritisk raseteori (Delgado, 1995; som gjengitt i Ladson-Billings, 1994) har satt søkelys på hvordan dominante etniske narrativer opprettholder eksisterende samfunnsforhold. Marginaliserte gruppers kunnskap og erfaringer kan brukes for å utfordre diskursene som opprettholder skjevhetene mellom etniske grupper (Walker, 2005). Det er viktig å huske at kritisk raseteori ble utviklet i konteksten av svarte minoriteters eksklusjon i USA. I Sør-Afrika derimot er svarte i flertall og har i dag betydelig politisk makt. Dette impliserer at man må bruke kritisk raseteori med forsiktighet for å forstå forholdene i Sør-Afrika og at slike teorier ikke nødvendigvis kan overføres fra ett samfunn til et annet (Walker, 2005).

3.4.1 Konstruksjon av hvit etnisitet i Sør-Afrika

Ettersom mine informanter, som de fleste skilsmissemeklerne i Sør-Afrika, er hvite har jeg valgt å bruke litteratur om hvordan hvit etnisk identitet konstrueres i dagens Sør-Afrika.

Walker (2005) analyserte hvordan etnisitet konstrueres i hvite sørafrikanske studenters narrativer av sosial samhandling med sine venner. Hun fant at etnisitet påvirket utvelging av venner i ganske stor grad og pekte på utfordringer knyttet til opprettholdelse av disse flerkulturelle vennskapene. Informantene varierte også etter hvor mye de la merke til det kulturelle mangfoldet i sin universitetshverdag (Walker, 2005). De fleste narrativelementene inneholdt elementer av andre-het (jf Riggins, 1997), altså at man omtalte studenter av annen etnisk opprinnelse som ”de andre”. Mange av de hvite studentene uttrykte frustrasjon over at etnisitet ble tematisert, og ønsket at fortiden skulle få ligge i fred. Andre fortalte om hvordan de strever med å endre sine holdninger til sine fargede og svarte medstudenter, og at de reagerte på andres rasistiske kommentarer i sitt nærmiljø (Walker, 2005).

En annen narrativ studie (Steyn 2001; som gjengitt i Blaser, 2003) belyste hvite sørafrikaneres posisjonering og identitetsfølelse etter apartheid. En eurosentrisk holdning blir uttrykt av noen informanter, der de forfekter den hvite kulturs overlegenhet åpent. ”Hvit” og ”svart” konstrueres som dikotome størrelser i et motsetningsforhold. Mange inntar en offerposisjon der de som hvite har tapt krigen om Sør-Afrika. Alternativt uttrykker de en overlegen paternalistisk holdning hvor de skalsivilisere de svarte. Steyn (2001; som gjengitt i Blaser, 2003) fant at de informantene som hadde støttet kampen mot apartheid, ofte strever med å forholde seg til sin hvithet. De uttrykker ofte et ideal om ”fargeblindhet” i sine narrativer. Et særlig problem for deres identitetskonstruksjon handlet om å vedkjenne seg deres fordeler som medlemmer av en privilegert hvit gruppe, samtidig som rase sees som irrelevant (Steyn, 2001; som gjengitt i Blaser, 2003). Den siste informantgruppen forsøker å inkorporere afrikanske diskurser aktivt i sin konstruksjon av sin hvite identitet. De identifiserer seg med å tilhøre et afrikansk samfunn, og finner verdi i

hybridtilværelsen mellom vesten og Afrika (Steyn 2001; som gjengitt i Blaser, 2003).

Hvit sørafrikansk identitetskonstruksjon inkluderer også følelser av stolthet og skyld. Stolthet er særlig knyttet til å ha bidratt personlig til forsoningsprosessen. I tillegg opplevde de stolthet på vegne av Sør-Afrika som klarte overgangen til demokrati og en generell stolthet over å være sørafrikansk (Steingo, 2005). Opplevelser av skyld ofte er knyttet til minner om å ha vært del av et undertrykkende regime (Steingo, 2005). Denne skyldfølelsen omhandler både individuelt og kollektivt ansvar, og uttrykkes selv om man ikke utførte overgrep selv. I følge Steyn (2001; som gjengitt i Blaser, 2003) kan hvit skyld sees på som en måte å drive kritisk selvobservasjon på, hvor målet er å oppnå nye former for subjektivitet innenfor mer pluralistiske og åpne strukturer.

4. Metode

4.1 Metodeteori

Mitt epistemologiske utgangspunkt er hentet fra sosialkonstruksjonismen, posisjoneringsteori og diskursiv psykologi (McNamee & Gergen, 1992; Davies & Harré, 1990; Edwards og Potter, 1992). Her ser man på kunnskap som sosialt konstruert gjennom språklige utvekslinger hvor mening og ansvar tildeles aktører og hendelser, i gjensidige samskapende prosesser (McNamee & Gergen, 1992). Disse utvekslingene, kalt diskurser, gir rammen for produksjon og utveksling av kunnskap. Diskursanalyse belyser hvordan hver ytring danner en meningsbærende kontekst for nye ytringer og angir hvilke påstander som er relevante og irrelevante (Potter, 2003). Man kan analysere hvordan motivasjonen til å få våre versjoner av hendelser til å virke pålitelige og sanne gir opphav til strategiske, overbevisende språkhandlinger (Potter & Wetherell, 1994). Slike språkhandlinger kan være å bruke et objektivt, profesjonelt språk, der vi nærmest lar fenomenene tale for seg selv og gjør oss som forteller usynlig (Edwards og Potter, 1992). Man kan også referere til noe som er selvfølgelig for å beskytte sitt utsagns gyldighet, litt som i eventyret *Keiserens nye klær*. Hvis det er allment kjent og hevet over enhver tvil at keiseren har på seg klær og at man er dum eller inkompetent om man ikke kan se dem, er det vanskelig å stille spørsmålstegn ved disse premissene.

Kritisk diskursteori ser ytringer i samfunnsperspektiv og fokuserer på hvordan maktstrukturer gjenspeiles i diskursene (Kincheloe & McLaren, 1994; Parker, 2005; Riggins, 1997; van Dijk, 1997). Foucault (1969; som gjengitt i Winslade, 2006) satte fokus på hvordan makthaverens verdensbilder blir opprettholdt i diskurser som får hegemonisk status. Disse får forrang over andre diskurser og anses å være selvforklarende. Andre-het ("othering") er et annet aspekt ved diskursiv makt (Riggins, 1997). Den enkleste formen for andre-het er bruk av pronomen som "oss" og "dem". Hvem som refereres som "dem", er ikke tilfeldig, men gitt på forhånd i en

sosial praksis der noen har definert skillelinjene mellom innenfor og utenfor (Riggins, 1997). I en multikulturell verden der åpenlys rasisme er illegitimt kommer aktørenes diskriminerende holdninger ofte til uttrykk gjennom skjulte hentydninger (van Dijk, 1997). Man kan bruke avstandsmarkører som ”hun hevder at” for å vise at man ikke eier den påstanden man gjengir. En annen teknikk er å få en hendelse til å virke meningsløs ved å ikke gi tilstrekkelig bakgrunnsinformasjon eller stemple aktørene som ”ekstremister” (Riggins, 1997). Både etnisitet og kjønn kan sees som ekskluderende fenomener fordi de ofte brukes for å utelukke noen aktører fra dominante diskurser, og skaper dermed marginaliserte grupper (Burman & Chantler, 2003). Ekspertise er et annet ekskluderende fenomen. Adgangen til ekspertenes diskurs er umulig for legfolk, og de konstrueres som objekter framfor subjekter i ekspertenes språk (Conklin, 1997). Dette gjelder særlig i rettsdiskurser. Her tolkes klientenes emosjonelle opplevelser innenfor et juridisk fagspråk som klienten ikke kan forstå eller korrigere. Klienten blir da fratatt sin agens som en juridisk aktør, og ekspertenes makt opprettholdes (Conklin, 1997).

Jeg har også anvendt et feministisk epistemologisk utgangspunkt, der konstruksjon av kunnskap sees som en funksjon av kjønn i akademia (Burman & Chantler, 2003). Dette gjelder både i utvelgelsen av hvilke temaer som studeres, og akademias normer for hva som anses som nyttig og god forskning (jf Haavind, 2000; Banister, Burman, Parker, Taylor & Tindall, 1994; som gjengitt i Lundgren & Løvlien, 2007). Kvinnelige forskere skaper andre akademiske tradisjoner som kan supplere, videreutvikle og korrigere eksisterende forskning. Ett viktig fokus i disse tradisjonene er å gi kvinner mulighet til å beskrive sin livsverden og hvordan deres kvinnelige identitet utformes i deres hverdag (& Chantler, 2003; Haavind, 2000; Søndergaard, 2000).

Jeg valgte å bruke det kvalitative forskningsintervjuet fordi det byr på muligheter til å forstå individet ut fra sin kontekst og se etter gjeldende diskurser i historiefortellingen (jf Kvale, 1997). Intervjuet gir også fleksibilitet til å forfølge viktige innspill som er meningsfylte for informantene og kan dermed bli et talerør for

deres synspunkter om sin livsverden. I studien har jeg brukt en utforskende tilnærming til hvordan fenomenene etnisk og kjønnset identitetskonstruksjon samt nøytralitet uttrykkes i diskurser (Kvale, 1997). Studien er også i tråd med kvalitativ fenomenologisk begrepsanalyse, der man tar utgangspunkt i et teoretisk begrep og utforsker dets fenomenologiske uttrykk i hverdagen (jf Patton, 2002). Studien er også en "top-down" innholdsanalyse der jeg undersøker kjerneverdier og meningsbærende enheter i kommunikasjon. Dette gjennom å se etter temaer og mønstre i datamaterialet (Patton, 2002).

4.2 Forløpet

Studien ble utført i tidsrommet høst 2006 – sommer 2008. Intervjuguiden ble utformet i løpet av våren 2007. Selve intervjuene ble utført i Cape Town i perioden mai – juni 2007. Innsamlingen av data ble gjort via individuelle semi-strukturerte intervjuer, enten på informantenes arbeidsplass (3 stk) eller hjemme hos dem (1). Gjennomføringen av intervjuene tok ca 1 ½ time. Informantene ble på forhånd informert om formålet med studien, og ga sitt samtykke til deltagelsen. Transkripsjon, koding og analysen av datamaterialet foregikk i perioden høsten – vinteren 2007. Rapporten ble ferdigstilt våren 2008, som en del av hovedoppgave ved psykologisk institutt. En forkortet utgave ble oversatt til engelsk og sendt til informantene og deres paraplyorganisasjon FAMAC sommer 2008.

Informantene

Informantene er 2 kvinnelige og 2 mannlige psykologer som jobber som meklere i Cape Town-distriktet. To av informantene hadde mindre meklingserfaring mens de andre to hadde mer. De fire informantene er hvite og tilhører øvre middelklasse. Nøyaktig alder ble ikke oppgitt, men aldersspredningen er relativt jevnt fordelt: to er middelaldrende (ca 45 år) og to er litt eldre (ca 60 år). Alle informantene har altså vært i psykologisk praksis både før og etter apartheids fall. Rekrutteringsproblemer resulterte i 4 informanter. Dette vurderte jeg at var tilstrekkelig mange for en

kvalitativ analyse med mitt analytiske fokus. Informantene ble rekruttert via kontakter på mitt praksissted på studenthelsetjenesten ved University of Western Cape. Jeg foretok et kartleggende intervju med en farget familieterapeut som jeg tilpasset intervjuguiden etter. Gjennom henne fikk jeg kontakt med FAMAC, paraplyorganisasjonen for meklere i western cape-provinsen. Jeg brukte FAMACs nettverk for å opprette telefonisk kontakt med de andre informantene. Alle jeg snakket med, stilte opp til intervju. Via informantene fikk jeg kontakt med familieadvokatkontoret i Cape Town, der jeg intervjuet en advokat med meklingserfaring. I tillegg observerte jeg to meklingsesjoner der. Denne informasjonen er ikke brukt som funn i studien, men har heller dannet et bakteppe for min tolkning av hovedintervjuene.

Intervjuguiden

Jeg utviklet intervjuguiden (appendiks A) i samråd med veileder og tilpasset den, som nevnt, etter et prøveintervju. Intervjuguiden min hadde både åpne og fokuserende spørsmål som var sentrert rundt seks hovedtemaer: (1) Hvordan meklingssystemet i Sør-Afrika fungerer, (2) Meklernes forståelse av hvordan klientenes kjønn, (3) Etnisitet, (4) Sosioøkonomisk status og (5) Religion påvirket deres meklingspraksis, samt (6) Hvordan arven fra Sannhetskommisjonen påvirket dem som meklere.

Transkripsjon

Intervjuene ble manuelt transkribert fra lydopptak. Min transkripsjonsmodell fokuserte på notasjon av de uttalte ordene, uten angivelser for tonefall, betoning, latter eller andre vokale uttrykk. Jeg tok kun med pauser og opphold i fraseringen dersom det var analytisk interessant. For eksempel ble indikasjon på emosjonelt ubehag notert ved bruk av tre punktum. Det ble ikke foretatt en uavhengig transkribering av materialet, så jeg har ikke noe estimat på reliabiliteten for transkripsjonen. Jeg har imidlertid rådført meg med veileder og kollegaer underveis og benyttet meg av egne skriftlige stikkordsmessige retningslinjer for transkripsjonsprosessen. Dette for å ivareta en relativt konstant praksis på

notasjonsmåte og detaljnivå. Teksten har blitt redigert til et mer lettlest format for analysering ved å renskrive uttalelsene til fullstendige setninger med tegnsetting. Jeg rettet kun grammatiske feil der teksten var vanskelig å forstå i den ”originale” formen. Mine spørsmål fikk betegnelsen Q, mens svarene ble betegnet som A, for å lette fremstillingen av resultatene.

Koding og analyseprosessen

Koding og analysering ble utført i samråd med studiekollegaer, en undervisningsgruppe i kvalitativ metode, hovedveileder og biveileder. Under kodingsprosessen satte jeg deskriptive merkelapper på de fenomenene som ble beskrevet, og kategoriserte mulige sammenhenger mellom fenomenene (jf Miles & Huberman, 1994). Følgende kodingskategorier ble anvendt: (1) Meklingssystemet, (2) Kjønnssroller, (3) Etnisitet, (4) Sosioøkonomisk status, (5) Religion, (6) Sannhetskommisjonen, (7) Utfordringer for meklingsprosessen, (8) Diskursive språkhandlinger, (9) Narrative storylines og (10) Diskursiv posisjonering av både klient og mekler. Hvert intervju ble først kodet for hånd, og så ble kodingene og de mer utfyllende analyser skrevet inn i Word. Kategori 9 ble forkastet underveis i prosessen, da en narrativ tilnærming ikke var nyttig for min analytiske bearbeiding av materialet.

Jeg har forsøkt å følge de analytiske trinnene som beskrevet i Parker (2005) for utføringen av diskursanalysen. Der undersøkes diskurser gjennom å avklare betydningen av visse fenomener i en tekst, hvilke mønstre som finnes i teksten og hvordan disse fenomenene posisjoneres ifht hverandre. Jeg benyttet også analyser på langs og tvers (jf Haavind, 2000). Langsgående analyser innebærer at jeg så etter sammenhenger innen hvert intervju. Jeg tok utgangspunkt i strukturen fra intervjuguiden og forsøkte å assosiere fritt og skape et mangfold av tolkninger diskursene kunne utarbeides fra. Under de tversgående analysene så jeg etter sammenhenger mellom alle de 4 intervjuene. Jeg videreførte her både strukturen fra intervjuguiden og de langsgående analysene, for å se etter både det som var felles for flere av informantene og unikt for den enkelte. Nøytralitet dukket her opp som en ny

kategori, og ble sammen med etnisitet og kjønn valgt ut som fokus for oppgaven. Analyseprosessen bar preg av kontinuerlig hermeneutisk tilpasning (jf Patton, 2002). Dette gjennom å utarbeide ulike forståelsesmodeller for materialet, både under intervjufasen, transkriberingen og kodingen, som så ble forkastet eller videreutviklet under analysefasen. Jeg har brukt informantenes fortellinger om egen kulturell kompetanse som inspirasjon til å utvikle analytiske blikk som jeg ikke hadde forutsetninger for å ha da studien startet. Mine tanker og emosjonelle reaksjoner til teksten ble notert ned fortløpende, og har dermed vært en del av tolkningsarbeidet.

Egen bakgrunn

Som kvalitativ forsker bruker man seg selv og sine egne perspektiver i samskapingen av materialet med informantene. Det er derfor nødvendig å reflektere over hvordan ens bidrag har påvirket utfallet. For å klargjøre mitt eget utgangspunkt først: Jeg er en ung, hvit kvinne født og oppvokst i Norge, med en far fra et annet europeisk land. Våren og sommeren 2007 var jeg i Sør-Afrika i 6 måneder i forbindelse med min kliniske hovedpraksis. I løpet av mitt opphold ble jeg fascinert av historien, menneskene og det kulturelle mangfoldet som preger samfunnet. Å leve og praktisere i et kulturelt mangfold bidro sterkt til at jeg ble opptatt av kritisk kulturpsykologi. Dette særlig fordi jeg erfarte hvordan hjelpearbeidere i dagens Sør-Afrika blir utfordret til å forstå sine klienter uavhengig av kulturbakgrunn, primært ved hjelp av vestlige psykologiske modeller som antas å være allmenngyldige. Min interesse for kritisk kulturpsykologi har antagelig påvirket utføringen av studien. Særlig utviklingen av mine analytiske blikk og forståelsesmodeller samt utvelgelse av problemstillinger har vært farget av dette perspektivet. Videre refleksjoner over min rolle diskuteres mer inngående under etiske betraktninger.

4.3 Refleksjon over etikk og validitet

Etiske vurderinger

Jeg vurderer at kravene til anonymitet og konfidensialitet har blitt ivaretatt

tilfredsstillende i utføringen av studien (jf Kvale, 1997). Lydbåndene ble lagret på et trygt sted og slettet ved slutføringen av hovedoppgaven. Informantene ble omtalt med initialer i transkripsjons- og analyseprosessen, og i den endelige rapporten ble initialene endret til nummer. Nummereringen var tilfeldig ifht intervjurekkefølgen, men ble justert etter kjønn (mekler nr 1 og 3 kvinner, og 2 og 4 er menn). Jeg vurderte i samråd med veileder at det ikke var nødvendig å søke om godkjenning fra etisk komité i Norge eller Sør-Afrika, ettersom informantene er profesjonelle fagutøvere og ikke antas å ha behov for særlig ivaretagelse. Sannsynligheten for at den enkelte informants bidrag kan identifiseres av sine kollegaer i rapporten er liten.

En annen viktig etisk refleksjon er nytteverdien av studien og hvem som eventuelt blir påvirket av dens funn og dens konsekvenser på kort og lang sikt. Min vurdering av eventuelle negative konsekvenser av studien er at informantene kan ha opplevd emosjonelt ubehag under intervjuet, og eventuelt at de ikke kjenner seg igjen eller føler seg misforstått når de leser rapporten. Min vurdering av eventuelle positive konsekvenser er at meklerne antagelig følte at de ble sett og ivaretatt under intervjuet. I tillegg kan det være at de opplevde intervjuet som utfordrende, men nyttig, fordi det satte søkelyset på sensitive temaer som sjeldent blir satt ord på. En tredje positiv konsekvens kan være at intervjuet og rapporten kan gi dem ny innsikt i komplekse kulturelle samspill. Dette kan forhåpentligvis gi dem et nytt engasjement og hindre utbrenthet. På sikt kan det være at studien fører til en mer kultursensitiv meklingspraksis som kan åpne for kommunikasjon, samarbeid og større forståelse mellom ulike etniske grupper. Forhåpentligvis kan studiens fokus på ressurser og konkrete forslag til tiltak for å minimere eventuelle hindringer, være nyttig for å øke sjansen for at mekling kan bli en kulturell møteplass.

Ettersom intervjuet er selve instrumentet for kunnskapsdannelsen, har jeg reflektert over hvordan dynamikken i intervjusituasjonen kan ha påvirket datamaterialet (Kvale, 1997). Jeg etterstrebet en god allianse med informantene, samt en positiv vinkling av problemstillingen og formålet med intervjuet. Dette for å skape et klima hvor informantene ikke skulle føle seg truet. Alle informantene fremsto som

fornøye etter intervjuet. Intervjuet tok opp emosjonelt ladde temaer, som man kan merke på informantenes responser. I de tilfellene hvor informantene ga uttrykk for at de opplevde spørsmålene som kritikk eller mistanker om rasisme/sexisme, tok jeg dette på min kappe og unnskyldte at spørsmålene var ”dumme”. Forskjellen mellom informantenes profesjonsstatus og min studentstatus minsket antagelig faren for at de følte seg presset til å svare på noe de ikke ønsket.

I tillegg har jeg jevnlig reflektert over forskerrollens definisjonsmakt når jeg tolker og kategoriserer informantenes utsagn, samt velger navn på diskursene. Som nevnt i avgrensningen forsøkte jeg å ha et åpent sinn og unngå fokus på rasisme/sexisme i tolkningene mine. Jeg ble imidlertid overrasket av hvor intense reaksjonene deres var på spørsmål om kulturell kompetanse, og dette har nok farget analyseprosessen.

Vurdering av validitet

Den første formen for validitetsvurdering er studiens troverdighet (credibility) (Guba og Lincoln, 1981; som gjengitt i Trochim, 2006). Troverdighet innebærer at resultatene fra studien oppleves som sannsynlige og tillitsvekkende fra informantenes perspektiv. Det er vanskelig å vurdere på dette tidspunktet i hvilken grad mine informanter kan kjenne seg igjen i funnene. Det er en metodisk svakhet at det ikke har vært praktisk mulig å inkludere informantene mer i analysefasen og slik samskape sluttresultatet i større grad. Ettersom den forkortede utgaven av rapporten skrives etter leveringen av hovedoppgaven, kommer informantenes innspill for sent til å inkluderes her. Et punkt det er viktig å drøfte for troverdighetsvurderingen, er gyldigheten av mitt europeiske blikk på en sørafrikansk kontekst. Jeg har jevnlig reflektert i veiledningen over hvordan jeg som utenforstående har møtt og forstått informantenes budskap. Særlig har jeg vært bevisst på hvorvidt mine slutninger gjenspeiler andre-het eller overdrivelse av forskjeller mellom meg selv og informantene (såkalt orientalisering).

Vurderingen av studiens generaliserbarhet (transferability) (Guba og Lincoln,

1981; som gjengitt i Trochim, 2006) refererer til i hvilken grad metoder og resultater kan overføres til andre settinger. Her tenker jeg på internasjonale, inkludert norske, og sørafrikanske akademiske og terapeutiske settinger. Jeg vurderer det slik at studiens akademiske generalisering tilfredsstilles ved at mine analytiske blikk og funn er egnet til å brukes i andre teori- og forskningssammenhenger. For eksempel kan man se på konstruksjon av identitet langs andre variabler enn etnisitet og kjønn. Man kan også se på andre uttrykk for nøytralitet i diskurser og meklingspraksiser. Kvalitetssikring av andre hjelpesystemer i helsevesenet og rettsvesenet kan også bruke etnisitet og kjønn som analytiske kategorier. Studien har forsøkt å bidra med nye perspektiver omkring Sør-Afrikas utvikling etter apartheid. Disse perspektivene kan kanskje eksporteres til andre land som har opplevd lignende avkolonialisering og demokratisering, med tilpasning til lokale forhold. Det er også viktig å diskutere hvorvidt man kan generalisere fra mine 4 informanter til resten av den sørafrikanske befolkningen. Mitt mål har vært å se etter hvilke fortellinger om etnisitet, kjønn og nøytralitet som er mulige. Likevel er det en risiko hvis man trekker slutningen at disse 4 informantene danner et grunnlag for å forstå andre sørafrikanere.

Den tredje formen for validitet, redelighet, (dependability) (Guba og Lincoln, 1981; som gjengitt i Trochim, 2006) er knyttet til kontrollerbarhet. For å oppnå kontrollerbarhet kreves åpenhet omkring studiens kontekst, samt sosiokulturelle faktorer som kan ha påvirket funnene. I oppgaven har jeg forsøkt å formidle hvordan settingen for studien, mine bakenforliggende antagelser og mitt teoretiske og metodiske ståsted har formet prosessen. Jeg har diskutert disse momentene i samråd med veiledere og kollegaer, og har etterstrebet dokumentering av alle trinn i prosessen.

Den siste validitetsvurderingen går på bekreftbarhet (confirmability), altså at jeg ikke har søkt å bekrefte mine hypoteser (Guba og Lincoln, 1981; som gjengitt i Trochim, 2006). Underveis i analysen har jeg aktivt sett etter sitater som utfordrer forståelsesmodellene mine og tolkninger som motsier hverandre. Gjennom diskusjoner med studentkollegaer og veiledere har jeg blitt utfordret til å argumentere

for gyldigheten av funnene mine, og forkaste slutninger som ikke har holdt mål.

5. Resultater og analyse

Jeg skal nå presentere noen av funnene fra studien min, og diskutere dem opp mot de tre problemstillingene som ble presentert innledningsvis: konstruksjonen av etnisk identitet, kjønn og nøytralitet i meklingsrommet. Analysene av materialet vil følge etter hvert utdrag fra intervjuene, og så samles opp i en diskusjon rundt hver problemstilling. Jeg vil komme med til tips til anvendelse av resultatene, i tråd med Willig (1999) sine anbefalinger.

5.1 Hvordan konstruerer meklerne etnisk identitet i meklingsrommet?

5.1.1 Etnisitet i meklingsrommet

For å starte med et eksempel der etnisitet trer tydelig fram som aktuelt i meklingsrommet har jeg valgt dette utdraget fra mekler nr 1. Hennes beretning illustrerer hvordan etnisk bakgrunn og arven etter apartheid kan påvirke meklingssettingen, og hva dette gjør med henne som mekler:

Q: You also have experience of treating clients from very diverse backgrounds and also the experience perhaps that people are people with quite generalized problems that you can recognize from setting to setting.

A: Sometimes our clients that verbalize strong stereotypes about ...people from other groups, you know. I have colored people saying 'whities do this, that and the other' and it comes as quite a shock when you actually realize that you are a member of this group and yet, the client is verbalizing these ... these strong stereotypes. That I find quite off putting sometimes.

Q: Can you tell me more about that? How would you go about...?

A: I don't normally confront it, I normally just ...tuck it away and ...take note of it. Because I wonder what's... how it affects the therapy. Sometimes I wonder whether the person actually, especially if they have been in therapy for a long time, whether they cease to see you as ...a member of a group and just as a therapist. Sometimes I think that is probably what happens. I

got one long-term client, she's ...overseas now, but I saw her for about 4-5 years and she is a colored person, she's about 30, and we are very close. And she has got... I know. She is quite suspicious of white people in general and she and I have got this wonderful relationship, but it hasn't got to the point where I feel I can start talking to her about 'how do you actually see me in the midst of all of ...this'. You know. I can't bring up the whole taboo issue with her. It does cross my mind, to I wonder how all of this impacts on the counseling itself. Whether it does, or not. It is an interesting ...question.

Q: Do you feel that it is difficult to bring it up explicitly?

A: Yes I find it difficult to bring it up and say: well how does being a white person affect you? How does my being a white person affect you? I find that quite difficult. Sometimes I can ask a man 'are you ok with seeing a woman counselor?' That one doesn't seem as such a big one to ...confront you know.

Q: It's more difficult to ask about...

A: It's more difficult, yes. ...

Q: ask about the clients' stereotypes about one's own ethnical background.

A: I have been asked this Muslim friend of mine: how does it feel coming to a non-Muslim person, you know, either. So I suppose, there aren't really explicitly... yes spoken about these... these things. On the whole.

I denne fortellingen viser hun hvordan hun, den hvite meklere, blir rådvill når ikke-hvite klienter uttrykker sine holdninger og fordommer mot hvite. Hun sier at hun synes det er vanskelig og ubehagelig å være en av gruppen som klientene har sterke negative holdninger til. I tillegg opplever hun å ikke ha muligheter til å forsvare seg. Som profesjonell kan hun ikke spørre hvordan de opplever hennes hvithet, eller fortelle dem at kulturforskjellene mellom henne selv og klientene ikke nødvendigvis betyr noe i meklingsrommet. Dersom klientenes konstruksjon av etnisitet hindrer alliansen til meklere, må hun vise en alternativ konstruksjon implisitt, særlig gjennom bruk av empati. Meklingsrommet kan være en arena for åpenhet og kommunikasjon, som kan åpne for nye erfaringer med andre etniske grupper (utgrupper). På sikt kan flere slike flerkulturelle møter bidra til å oppløse stereotypiske oppfatninger mellom grupper. Problemet er at dette tar tid, noe som ofte

er en mangelvare i et presset hjelpesystem. Dette gjelder særlig i den offentlige meklingen. Når mekler ikke har tid til å avkrefte stereotypiene gjennom sin atferd kan det bli vanskelig å gi klientene positive opplevelser av kulturelle forskjeller. Man kan også tenke at hyppige opplevelser av ubehag som et resultat av klienters fordommer kan øke faren for at mekler blir utbrent. Dersom dette er tilfelle, burde meklerne få tilbud om veiledning rundt kulturelle utfordringer. Slik kan de takle følelser av frustrasjon og tidvis maktesløshet knyttet til vanskene med å avkrefte stereotyper.

5.1.2 Hvite som hjelpere

Informantene erfarer at det ikke er tilfeldig hvem som er hjelpere og hvem som er hjelpsøkende. Flere av dem setter ord på hvordan psykologenes ekspertrolle kan være en videreføring av det gamle apartheidsystemet. Mekler nr 3 uttrykker dette slik:

In South Africa socioeconomic status is linked to race. At the family advocate's office 99,9 % of the clients are black or so-called colored and 99,9 % of the mediators are white. The old power imbalance is still there. You are white, you're the boss. In a way that can help the mediation process. You can get people to defer to you, but that also depend on your style. Some people think you are a judge and you then have to explain to them what you are and what you do, and then you often see that people relax into that and realize they have the power to make a decision that works for them. It is amazing to see how people can shift, from stating that 'the children are my children and the bastard isn't going to see them, and he hasn't paid maintenance.' In South Africa we have a serious shortage of non-white mediators. At our FAMAC training every year we try very hard to get people in who are black or colored. We struggle to get them. At FAMAC, 99 % of the accredited mediators are white. But at the same time when you look at cultural practice, especially in the rural areas, where you have elders that make decisions that is often a form of mediation. It is in the official mediation training that we struggle to get non-white participants. We are not representative.

Etnisk identitet konstrueres her i beretningen om hvordan klientene fanges av den gamle maktbalansen, der man ser på den hvite mekleren som en sjef eller dommer. Denne assosiasjonen mellom meklers posisjon og makt skjer imidlertid også i Norge (Tjersland, muntlig kommunikasjon, 10. april 2008), og trenger ikke være spesifikt

for etniske statusforskjeller i Sør-Afrika. Man kan imidlertid spekulere i om den historiske bakgrunnen og sosioøkonomiske forskjeller forsterker denne tendensen. Informantens utsagn kan indikere at meklers hvithet aktiverer et eksisterende skjema hos klientene som ser hvite som øvrighetspersoner. Når dette skjer sier mekleren at det er klientene som skal finne sine egne løsninger og at hennes rolle er å hjelpe dem til å komme til enighet. Som regel klarer klientene da å løsrive seg fra sin underdanige rolle og skifte til mer fleksible forhandlingsposisjoner. Det er altså forskjeller mellom startfasen, hvor etnisitet kan bety ganske mye, og lengre ute i meklingsprosessen hvor etnisitet nok spiller en mindre fremtredende rolle. Ved å gi klientene agens i situasjonen forsøker hun å gi dem andre opplevelser av samspill med hvite autoriteter, som kan utfordre stereotype oppfatninger om etnisitet. Meklingssettingen har her potensial til å være en flerkulturell møteplass som på sikt kan bidra til mer fleksible konstruksjoner av etnisitet, både hos partene og meklerne. Et viktig ledd i denne prosessen er at rollene som ”sjef” eller ”dommer” blir mindre knyttet til etniske grupper. Det er avgjørende at mekling mister stempelet som en ”hvit praksis”.

Når det gjelder vanskene med rekruttering av ikke-hvite meklere til paraplyorganisasjonen FAMAC kan dette være avhengig av flere faktorer. Den kanskje største utfordringen er den ujevne tilgangen til elementær og høyere utdanning. Særlig den svarte delen av befolkningen hemmes av skjevfordelingen. Det vil antagelig ta lang tid før man får en tilstrekkelig andel svarte med tilstrekkelig høy utdanning og dermed oppnå et etnisk likestilt rekrutteringsgrunnlag (Dageid, e-post, 14. april 2008). Ovenfor de fargede og svarte som allerede har god nok utdanning og er kvalifiserte til å bli meklere, er det viktig å skreddersy et rekrutteringsopplegg. I tillegg er det viktig å huske at mekling generelt er et veldig nytt fenomen i Sør-Afrika. Trolig har ikke mange i befolkningen, deriblant potensielle meklere, hørt om FAMAC. Det er fare for at etnisitet kan virke som en seleksjonsmekanisme i rekrutteringen, selv om FAMAC eksplisitt ønsker ikke-hvite meklere. Kan hende at FAMAC har et imageproblem, hvor de blir oppfattet som en stereotypisk og homogen gruppe, utelukkende bestående av hvite. Etnisitet kan også påvirke

tilgangen til informasjon, selv innen samme sosioøkonomiske klasse. Sosial omgangskrets, universitetstilknytning og språk kan avgjøre hvem som har hørt om FAMAC, og hvor rekrutteringskampanjer rettes. I tillegg kan det hende at de strategiene hvite meklere benytter for å nå fram til fargede og svarte meklere, er subtilt påvirket av kulturforskjeller. Dette er kun mine tanker, og det er opp til FAMAC å utrede dette grundig via andre metodiske innfallsvinkler. Det er viktig å ta disse rekrutteringsproblemene på alvor og undersøke om, og hvordan, etnisitet kan fungere som en seleksjonsmekanisme.

5.1.3 Sosioøkonomisk bakgrunn

En av måtene etnisitet kommer til uttrykk i meklingssettingen på er gjennom klientenes sosioøkonomiske bakgrunn. Hvite klienter har oftere høy inntekt og utdanning og bedre forutsetninger for å bruke rettssystemet til sin fordel enn ikke-hvite klienter. Mekler nr 3 forteller om hvordan hun møter disse utfordringene:

The access to legal systems differs between the socioeconomic status groups. If you don't have money, you are going to struggle. There are structures like the sudden divorce court where you queue up and if you get your turn the process takes something like 10 minutes. It is a quick and inexpensive way. The family advocate plays a huge role there, because everybody can be heard there. But you have to wait in a queue. If you can pay it's like public health. You can get everything done much sooner. There are always people that slip through the cracks and wait for years. At the same time you can't always blame the system, it is also influenced by the clients' lack of sophistication. Many have to take a full day off work to come and lose a day's pay. They have to travel from wherever to come to Cape Town. It is a hassle to get here by the public transport if you live far away, but if you are determined to be there you will be there. (...)

Since mediation is such a new concept in South Africa you have to spend quite a lot of time explaining to the clients what mediation is about. As FAMAC we have a whole form with information that we fax them, and they have to sign that they have read them. Despite that it is always very useful to just spend some minutes explaining what it is and isn't. At the family advocate's office it will just be 2-3 minutes, with the private mediation clients you can spend as much as 30 minutes. Often in private practice people are more sophisticated, have been more exposed to the legal process, so they understand it a little bit more intuitively. At the

family advocate's office they don't know what it is about, they have just been told to be there. They are often fairly unsophisticated, but since it is not such a difficult process it is easy to explain the technicalities. (...)

But I think that if you can agree on a baseline, like basic rights; and you adjust your language and vocabulary. You are not going to use words people don't understand anyway. You will deal, negotiate or mediate on their level. Some people you have to spend more time with, depending on their level of sophistication. I'm not saying that all white people are sophisticated, that is not so at all.

Denne informanten gir stemme til klienter fra lav sosioøkonomisk bakgrunn sin frustrasjon, og kritiserer meklingstilbudets avhengighet av økonomiske forutsetninger. Hun viser hvordan systemet opprettholder forskjellsbehandling av klienter fra ulike sosiale og økonomiske kår. Dette samsvarer ofte med etnisitet, som vist i statistiske beregninger av utdanning, inntekt og arbeidsledighet i ulike samfunnsgrupper (Maloka, n.d.). Mekling er, som helsesystemet, oppdelt i et privat og et offentlig tilbud. I det private systemet får man hjelp raskt og som innehar høy faglig kompetanse. Mens det offentlige systemet er dårlig utrustet og avhengig av at man står i kø. Det er lite meklerne selv kan gjøre med dette systemet, men nesten alle informantene uttrykker frustrasjon over at det er slik. Mange kritiserer at det offentlige tilbudet resulterer i at klientene må ta seg fri fra jobb for å stå i kø, og at de dermed mister en hel dagslønn. Dette minimerer sannsynligheten for at klienter med lav sosioøkonomisk status får benyttet seg av meklingstilbudet. Man kan argumentere for at denne gruppens rettssikkerhet svekkes når de ikke har lik tilgang på konflikthåndtering som andre samfunnsgrupper. Klienter med lav sosioøkonomisk bakgrunn har mindre tilgang til teknologiske hjelpemidler som internett og fax. Disse er noen av de viktigste kanalene for å formidle informasjon om meklingstilbudet. Faktorer som opprettholder ujevnhetene mellom klientgrupper er en stor utfordring for rettssikkerheten i Sør-Afrika, og bør adresseres ovenfor bevilgende myndigheter som har mulighet til å endre systemet. FAMAC kan bidra med uttalelser i medier og utøve politisk press.

Informantene tematiserer også utfordringen ved å motivere klienter som bare

har fått beskjed om å møte opp på meklerens kontor uten å vite hva det dreier seg om. Disse klientene opptrer dermed ikke som aktører i rettsvesenet. Dette trenger ikke være spesifikt for en sørafrikansk kontekst. For eksempel møter man også i Norge klienter som opplever at meklingen er tvunget på dem. Eventuelt er de kun interessert i meklingsattesten for å gå videre til rettssak (Tjersland, muntlig kommunikasjon, 18. april, 2008). I Sør-Afrika kan kanskje denne manglende motivasjonen i klientgrupper med lav sosioøkonomisk status i større grad knyttes til mangelfull informasjon om mekling. Antagelig har de som bruker familieadvokatkontorets tilbud, et særskilt behov for informasjon om rettsvesenet. Denne må være tilrettelagt deres bakgrunn og behov, og gi dem kunnskap om hvordan de best mulig kan dra nytte av meklingstilbudet. Dette indikerer at noen, kanskje FAMAC, burde ta på seg rollen som kunnskapsformidler ovenfor fattige og lite utdannede deler av befolkningen.

I informantens utsagn kan man finne tegn til andre-het, særlig i hennes bruk av begrepet *sofistikerte*. Sofistikert kan bety verdensvant, elegant og høyt utdannet, mens mangel på *sofistikerhet* impliserer dumhet, naivitet og enkelhet. Mekleren bruker betegnelsen ”manglende *sofistikerhet*” om klienter med lite kunnskap om rettsprosesser og offentlige systemer, og som har et enkelt språk. På mange måter stemmer dette kunnskapsskillet med dagens fordeling av utdanning og økonomiske goder i Sør-Afrika. Man kan likevel reagere på at akkurat ordet *sofistikerhet* ble valgt. Denne formuleringen kan ofte assosieres med en negativ valør. Dermed er det en risiko for å tolke dette utsagnet som et uttrykk for mer stereotypiske holdninger til klientene enn hun kanskje har. Selv om informantene bruker benevnelser på etniske grupper som ”svarte” og ”fargede” er det likevel en forskjell mellom dette og ”mindre sofistikerte”. Dette fordi disse ordene har ulike assosiasjoner. Om dette er blitt automatisert inn i meklernes vokabular kan det hindre nedbrytingen av skillene mellom de etniske gruppene. Man burde derfor bevisstgjøre meklerne om deres ordvalg og trene på å redusere bruken av andre-het innenfor meklingssystemet.

Et annet perspektiv på bruken av andre-het er konstruksjonen av hjelper og hjelpsøkende i meklingsrommet. Hun konstruerer seg selv som en kunnskapsrik

hjelper som har som oppgave å forklare disse prosessene for klientene. Hun tar hensyn til deres bakgrunn ved å justere språket sitt slik at klientene forstår. Slik bidrar meklingssettingen også til kunnskap om rettsvesenets praksis og gjeldende lover og regler. Hvis man ser dette i sammenheng med Conklin (1997) sin kritikk av juridiske eksperter som fratar klientene agens, kan man si at hun heller gir dem agens gjennom hennes kunnskapsformidling. Således gir hun dem mulighet til å få innsikt i rettsvesenets diskurser. Dette muliggjør at klientene kan videreformidle sin ervervede kunnskap til venner og bekjente i lokalmiljøet. Mekling kan dermed bidra til å myndiggjøre en lite utdannet og ressurs svak del av befolkningen, og kan øke deres agens som aktører i rettsvesenet.

Det er imidlertid fare for at rollefordelingen som hjelper og hjelpesøkende kan hindre full likestilling mellom de etniske gruppene på sikt. Det ligger mye autoritet i en hjelperrolle, særlig når det gjelder definisjonsmakt av klientenes problemer og hvordan disse løses. Fordi det er klientene som skal finne sine egne løsninger, har mekling en unik mulighet til å bryte ned det tradisjonelle autoritetsmønsteret. Dette vil diskuteres mer inngående senere. I tillegg kan en mer heterogen meklergruppe ytterligere redusere forbindelsen mellom ekspertmakt og etniske grupper.

5.1.4 “Fargeblindhet”

Meklerne uttrykker hvordan de bruker sin kulturelle sensitivitet aktivt, ved å fokusere på personen og ikke fargen. Mekler nr 1 gir en typisk fortelling av hvordan dette preger meklingshverdagen hennes:

Q: Do you find that family therapists tend to form working models of... typical clients from certain backgrounds?

A: No, what do you really mean by that?

Q: I'm interested in learning what kind of perceptions one has of one's clients and what kinds of expectations when you see what background they are from, you see their names, areas etc.

A: I mean, as a rule of thumb, I try not to have any expectations at all, because what I find is that if you can relate to the humanness of a person, it actually doesn't matter where they come from. The main thing for me is the ability to communicate. If the person can speak relatively good English, as long as you have good empathy, you can actually relate to whatever the person is bringing with him. If they come from a background where I don't know the culture, and they say to me 'from my culture, that happens', and I say 'tell me more about that' and incorporate whatever that is with whatever happens. I don't actually see a problem with any of that.

Q: You find that you are more trying to refrain from making working models or have certain expectations, but see the clients as who they are, the individuality...

A: of the person. Yes.

Utdraget illustrerer en tydelig diskursiv posisjoneringsssekvens mellom intervjuer og informant. Mekleren begynner med å utfordre intervjuers hensikter, og spør hva jeg egentlig mener for å avdekke en eventuelt skjult agenda. Når jeg utdyper spørsmålet, svarer informanten med å avvise påstanden om stereotypiske forventninger kontant. Hun forteller om en praksis der hun forsøker å frigjøre seg fra alle fordommer og generaliserte antagelser. Hun fokuserer på mennesket fremfor hudfargen, og gjør seg derfor fargeblind i møtet med klienter. Det eneste hun trekker fram som en legitim kulturell variabel er språket. Hun forsøker å ha en empatisk holdning og kommuniserer til klientene at hun er interessert i deres kulturelle bakgrunn. Dette ligner på Steyn (2001; som gjengitt i Blaser, 2003) sin kategori for hvit identitetskonstruksjon som ofte hadde elementer av "fargeblindhet". Denne tendensen var utbredt blant de som hadde vært med på å bekjempe apartheid, og som ønsket et samfunn der rase var irrelevant.

For meklernes del kan meklingssettingen virke som et flerkulturelt møte, ved at de får innblikk i både typiske og atypiske praksiser i ulike klientgrupper.

Meklernes kulturelle sensitivitet øves opp når de eksponeres for tilfeller som ikke stemmer overens med deres stereotyper. Meklerne erfarer at antagelser om klienters kulturelle kontekst ofte ikke medfører riktighet, og at de derfor anvender en individuell tilnærming. De er likevel sensitive for kulturfenomener som er relevante

for klientenes forståelsesmåter, og oppfordrer klientene til å fortelle eksplisitt om disse. Denne løsrivelsen fra stereotypiske forestillinger, ”fargeblindheten”, kan imidlertid hindre åpenhet om gruppeforskjeller som trenger å tas hensyn til. Om man er svært opptatt av å forfekte en ”fargeblind” praksis, er det mulig at man overser eller fornekte at ubevisste forskjeller i praksis forekommer.

5.1.5 Forsvar av praksis

For å belyse det overnevnte fenomenet der forsvar av praksis kan vanskeliggjøre åpenhet, har jeg valgt et ganske atypisk utsagn. Mekler nr 2 posisjonerer seg svært langt ute på forsvarssiden, og kan derfor ikke sies å representere hele utvalget.

Q: Can you say something about your thoughts regarding this intercultural perspective that you have gained from your practice, do you make it explicit or...?

A: I have always been heavily in favor of intercultural interaction. I don't feel I should explain "I am one of the goodies", they must take me as they find me, that's my view. I don't think it is appropriate to picture yourself as being somebody who thinks he understands you better – because I can be wrong about that. I'd like to think that way, but who's to say I'm right. All I have to do is to move away from thinking about me and think about them.

Q: I was interested in if you were exploring their experience of being with a white psychologist?

A: No. I would say that I regard that as a racist approach frankly. If I was to say that "you are seeing a white psychologist, how do you feel"? I know it is crudely put, but that is what you are saying. I'd say that would border on being insulting to them, I would not consider saying something like that for a moment. My view is that when I am in a room with a client I am not aware of the outside world particularly. My focus is strongly and deeply on the client. I try to deal with the person and the problem as he or she is. I deal with the person and the matter as he or she is – or rather, I try, because I am not always successful.

Q: You don't feel that your clients have issues regarding being with a psychologist so-and-so even if it is not an issue for you?

A: On the whole, I think that in the first session the clients make up their mind whether you are going to be any good for them or not.

Informanten trekker frem at han setter individet i fokus og ikke dennes etniske tilhørighet. Han forsøker å ikke tenke på omverdenen og stereotypiske holdninger om inn- og utgrupper, men se personen som løsrevet fra sin gruppe. Flere av meklerne uttrykker glede for at apartheid er over og optimisme med tanke på utviklingen fremover. Mange forteller at det er viktig, men vanskelig, å løsrive seg fra apartheid, fordi de har vokst opp med dens ideologi og samfunnsstruktur. Denne informanten går likevel lengst i å forsvare sin praksis og posisjonere seg som kritisk til apartheid.

I utdraget kan man ane en emosjonell spenning mellom intervjuer og informant, særlig når han svarer på mitt spørsmål med at dette ville være en rasistisk tilnærming. Et annet eksempel er når han sier at han er ”en av de snille gutta”. Dette utsagnet er muligens adressert til meg, for å gi meg en forståelse av at han var nettopp ”en av de snille gutta” som kjempet mot apartheid. I så fall kan det indikere bekymring for at jeg setter ham i bås med rasistiske hvite som støtter apartheid. Denne bekymringen kan være reell i et samfunn som stadig er på vakt mot rasisme. Han sier at han frykter for alliansen om han setter ord på den kulturelle forskjellen mellom klientene og ham selv. Dermed blir etnisitet ikke bare irrelevant, men en tabu i meklingsrommet. Dette kan tyde på at han er redd for at klientene skal reagere negativt om han tar opp kulturelle forskjeller om de ikke opplever dette som et problem. Dersom klientenes kulturforskjell med mekler ikke truer samarbeidet er denne løsningen nyttig. Men når klientene tror at meklers bakgrunn hindrer ham/henne i å forstå konfliktenes kulturelle kontekst, hindrer en slik ”fargeblindhet” at mekler kan avkrefte eller bekrefte disse forestillingene. Meklerens holdninger kan hindre at man skaper en kontekst hvorpå man gjennom en dialog kan ta et oppgjør med fortiden. I tillegg blir det heller ikke rom for en gjensidig dialog der man utforsker kulturelle forskjeller som eksisterer mellom gruppene.

5.1.6 Motstand mot å tematisere fortiden

Et av de mest særegne trekkene ved den sørafrikanske meklingskonteksten er nærheten til apartheid, og det oppgjøret som fant sted etterpå. Jeg har valgt et ganske

atypisk utdrag fra informant nr 1 for å belyse dette:

Q: A South African therapist, in view of the historical and political history of this country, the multi-cultural diversity that exists. How do you find that this has influenced you, as a psychologist and a member of the society that is so packed with this diversity?

A: That's quite a hard question. There is a lot of... What's the word... is it narrative? Around the past, the apartheid years, and how we must atone for it and feel guilty about it. It's... it's... so it's a difficult one. Sometimes I don't go to conferences; I mean I used to go to conferences years ago. They used to go on about this, you know, hour after hour, and I used to get so... fed up with it because I think one has to just look into the future, and move on with things. I think the amazing thing that happened in this country, so open minded; it can be bogged down in all this politics and I... you know... I have no time for it. I don't go there at all.

Q: Do you find that you have gained through... everything... that has happened, some kind of intercultural expertise because you have been in touch with so many people from so many different cultures and backgrounds?

A: Well I think so, yeah. I think that it has enriched our... lives, in a way South Africa is now much more interesting and exhilarating than it was in the past. Yes.

Informanten bruker sterke adjektiver med en positiv ladning for å beskrive det nye Sør-Afrika. Hun ønsker at man bare fokuserer på framtiden og solskinnshistoriene. Konferansenes fokus på fortiden hindret henne i å holde fast ved optimismen og var så ubehagelig at hun sluttet å delta. Jeg får en tanke om at beskrivelsene hennes av psykologkonferansene minner om Sannhetskommisjonens prosedyrer, slik man kan se det på film i dag (bl.a. *Red Dust* Hooper, 2004). Det er ikke vanskelig å se for seg at gjentatte redegjørelser av hendelser i fortiden, og et krav om å stadig bekjenne og gjøre bot for feiltrinn kan oppleves som svært ubehagelig. Flere av mine informanter sier at de ønsker å slippe å forholde seg til fortiden. De vil sette strek over den og gå videre. Informantene mine sitt ubehag ved å ta opp fortiden belyser kanskje noe av det samme som Walker (2005) fant. Hennes hvite informanter gjentok ofte at de ønsket at verden gikk videre, og at omverden skulle glemme apartheid. Det er mulig at begge studiene viser en felles diskurs hos hvite sørafrikanere, som kan uttrykkes som en bønn til det internasjonale samfunnet om å endelig lukke døren til fortiden.

Denne diskursen kan også være et uttrykk for motstand, der man skyver den smertefulle fortiden vekk i stedet for å ta sin og sine forfedres skyld inn over seg. Man kan tenke at dette er knyttet til fenomenet hvit skyld, men det er lite holdepunkter i materialet mitt for å si mer om denne sammenhengen.

For å få oppslutning om de anvendte tiltakene er det viktig å ta lærdom av denne informantens erfaring fra psykologkonferanser. Hun opplevde at det var så ubehagelig at hun sluttet å komme, fordi hun ikke orket det ensidige fokuset på fortidens feil. Man kan tenke at disse konferansene kanskje har utviklet seg til det bedre, og at denne mekleren hadde hatt stort utbytte av å gå dit i dag. Problemet er at det vil hun ikke finne ut, fordi hun har avskrevet konferansene som irrelevant for sin yrkesutøvelse. Denne negative holdningen til fagmøter er en stor utfordring som må tas alvorlig, særlig av FAMAC. Det er viktig å få tak i de som har falt fra, og gi dem nye erfaringer med konferanser og seminarer. Som en av informantene mine beskrev seminarer om flerkulturalitet: ”disse møtene er som å preke til de omvendte”. Det er de som allerede er engasjerte og motiverte som kommer, resten uteblir. FAMAC må markedsføre slike tiltak for de som ikke er ”omvendt” på en slik måte at de opplever at kursene og seminarene har noe å tilby dem.

5.1.7 Åpenhet om kulturelle forskjeller

I materialet finnes også fortellinger som rommer mer åpenhet om kulturforskjeller. Her forteller mekler nr 4 hvordan kultur og etnisitet kan prege utformingen av mekling:

The mediator is always influenced by cultural backgrounds, whether it is the same or different as one's own. One would think that it might be easier with someone from a background that is similar to your own, because you are automatically familiar with bits of the language and the subtlety of the culture, and feel an affinity with what the family is talking about. There can be an automatic assumption that when something is more familiar it is more comfortable – which might be a danger, as you might be blinded by things that lie underneath. The quest in mediation is to try and access what the core psychodynamics are, regardless if the family is Muslim, black, Ukrainian or something else.

Denne informanten trekker fram hvordan han som kulturell aktør påvirker meklingen. En opplevelse av at noe er kjent og noe annet ukjent kan gi føringer for hva man tar opp med klientene og hva man antar at er selvfølgelig. Han trekker fram at kulturlikheter kan være mer utfordrende enn kulturforskjeller for å oppnå lik praksis. Gjennom dette utsagnet stiller han seg kritisk til en underliggende antagelse mange har, nemlig at likhet er tryggere og derfor lettere å håndtere. I mekling ser han likevel først og fremst etter de underliggende dynamiske konfliktene mellom klientene, og lar kultur forbli i bakgrunnen.

5.1.8 Oppsummering av diskurser om etnisitet

De fire hvite meklerne benytter seg av to ulike diskurser for å beskrive etnisitet og kulturforskjeller i mekling. En diskurs som gikk igjen var de hvite meklernes hjelperrolle ovenfor klientene. Denne kalles heretter for hjelperdiskursen. Den andre diskursen er graden av åpenhet om kulturforskjellers relevans i meklingsrommet, heretter kalt åpenhetsdiskursen.

Hjelperdiskursen

I hjelperdiskursen konstruerer informantene seg selv som hjelpere og sine klienter som hjelpsøkende. De beskriver hvordan sosiale forhold som økonomi og utdanning svekker fargede og svarte klienters posisjon som aktører i rettsvesenet. Meklerne formidler sin juridiske og psykologiske kunnskap for å myndiggjøre klientene. Samtidig får man en indirekte opplæring av lokalsamfunnene gjennom klientenes erfaring med konflikthåndtering.

Åpenhetsdiskursen

Denne diskursen har et dimensjonalt aspekt, der noen informanter plasserer seg mer på den ene siden (åpenhet) mens andre plasserer seg mer på den andre siden (forsvar). Det er altså et bredt spekter av fortellinger om kulturelle forskjeller som er mulig å bruke i dagens Sør-Afrika. De fleste går langt i å fremme "fargeblindhet" som et ideal, der man fokuserer på klientenes individualitet og frigjør seg fra stereotypiske

forestillinger om etniske grupper. Andre er mer åpne om føringer som egen kulturell bakgrunn kan legge på meklingspraksis.

5.2 Hvordan konstruerer meklerne kjønn i meklingsrommet?

Den andre problemstillingen er knyttet til hvordan mekler forstår kjønn og hvordan utfordringer knyttet til kjønn kommer til uttrykk i meklingen. Mine tolkninger er innenfor en kontekst der kjønnsrollene er mer fremtredende, enn for eksempel i det norske samfunnet. Man kan derfor tenke seg at viktigheten av åpenhet omkring kjønnsroller i meklingssammenheng er mer relevant i Sør-Afrika.

5.2.1 Åpenhet om kjønnsforskjeller

Det er stor spennvidde i meklernes beretninger om hvordan kjønn konstrueres i meklingsrommet. For å illustrere denne variasjonen presenteres her to utdrag som viser hvor ulikt meklerne tenker om kjønnede betydninger i meklingen. Mekler nr 4 uttrykker dette slik:

One gets into the entire range of predisposed social expectations of 'who women are and what women are and who men are and what men are', that are often arriving through the appearance that men are more pragmatic (...) women are more emotional (...). Language is also influenced by gender issues, because different people present arguments in different ways. The nature of what is said is impacted by how it is presented. In mediation you may get logical, straightforward presentations from a man, where the sounding of the argument is very rational and well organized, that can seduce the mediator into accepting the statement as more rational than a woman speaking in an emotional way. This is just an example, it might also be the other way around – in some cases the women are presenting the problems in a more rational manner and the men in a more emotional manner. One needs to be aware of these conscious and unconscious expectations in mediation. The mediator will not respect certain vectors of input from either party that are in line with gender prejudice. I need to be to some extent conscious inside myself, watching the player and not the ball. The danger is to lose the topic in hand, and become influenced by persuasion in terms of gender.

Informanten sier at han er bevisst på hvordan kjønnsforskjeller kan arte seg i måten en klient presenterer sin historie, for å unngå å bli fanget av sine forhåndsantagelser. Han uttrykker at det er lett å bli blendet av det som stemmer overens med sitt verdensbilde. Ett eksempel er å vekte partenes fremstillinger etter logiske prinsipper. Slike kommunikative mønstre er ikke alltid en funksjon av kjønn. Mekleren må likevel anstrenge seg for å være sikker på at hans tolkninger av det som skjer ikke er farget av holdninger og antagelser. Informantens utsagn kan være et eksempel på hvordan meklerne bruker et objektivt språk for å la fenomenene nærmest tale for seg selv, for eksempel ved bruk av ord som *vektorer*.

5.2.2 Makt kan være uavhengig av kjønn

Som motvekt til den forrige informantens åpenhet om at det finnes kjønnsforskjeller har jeg valgt å presentere mekler nr 3 sin beretning. Her kommer kjønn i bakgrunnen for de maktroller som partene har hatt i samlivet:

The position of power or the role that you assumed, like victim, perpetrator, helpless, problem solver etc. in the relationship is more important than gender, and that will be played out in mediation as well. It's not really about gender, but sometimes the men come in and they think 'oh no, it's a woman, and now she's going to take the women's side because women stick together'. Sometimes I get challenged a bit. I am happy to be challenged with concerns relating gender, because any concern that is voiced is better than one who remains unvoiced.

Den kvinnelige informanten gjentar to ganger i dette utdraget at det ikke egentlig handler om kjønn og går langt i å benekte kjønns relevans i meklingskonteksten. Hun snakker om makt uten å sette dette i en kjønnnet kontekst, som noe som er vilkårlig fordelt mellom partene. Eksemplene på rollene hun trekker fram som vanlige i en skilsmissekontekst er todelte. De første to er knyttet til direkte makt, for eksempel gjennom bruk av vold eller tvang (offer og overgriper). De siste to (hjelpeløs og problemløser) beskriver mer løsningsstrategier i møte med et problem. Det er mulig å spekulere i om det ligger en skjult kjønnsstereotypisk fordeling bak disse fire rollene. Offer og hjelpeløs kan være mer typiske kvinneposisjoner og overgriper og problemløser kan være mer typiske mannsposisjoner. Informanten benekter imidlertid

denne antagelsen når hun gjentar at det ikke handler om kjønn. Man kan tenke at hennes kjønne identitet spiller inn her. Hun forteller at det oftest er den mannlige klienten som tematiserer kjønn, kanskje fordi han frykter et lojalitetsbånd kvinnene imellom. Kan hende hennes ivrighet etter å tilbakevise alle mistanker om sympati med kvinnen i meklingsrommet er myntet på nettopp slike tilfeller.

Dette ser vi også hos den andre kvinnelige mekleren, nr 1:

Q: What about differences in the responsibilities at home, more gender specific expectations of the husband's role and the wife's role. Does that also come into play in the mediation setting?

A: It can do, but sometimes, you know, the man is the person who is at home and looking after the kids, you know, it doesn't always work as one would expect. (...) It can happen. Sometimes there are other issues also, like money.

Q: And also caretaking responsibilities that have to be negotiated in the mediation?

A: Yes, custody and access, that is correct.

Q: Do you have any thoughts on how that is linked to gender?

A: Well I think that sometimes the mother might be very possessive of her children and not want her husband to have too much access, especially if there is another woman on the scene. There might be quite a lot of jealousy around that. She will say "the kids aren't allowed to stay with you if there is someone else at home with you, you need to decide whether the kids stay with you or your girlfriend stays with you". So that can often be a problem.

Q: Do you experience that the wife is behaving according to her own role expectations of a wife and mother?

A: If you get a couple that are in a traditional type of relationship, but then as I said, you get different types of couple as well, so it doesn't always follow through.

Q: The most striking thing is the exceptions from the stereotypic...

A: Yes, I think one has to think out of the box all the time, you can't assume that certain things will happen because you are dealing with a woman or a man.

Denne informanten uttrykker et ideal om løsrivelse fra stereotypiske holdninger til

kjønn. Hun trekker stadig fram viktigheten av å tenke utenfor boksen og ikke ha forventninger knyttet til klientene som kjønnede aktører. Det kan være at hun velger en historie der mannen er den svake for å tydeliggjøre at det ikke alltid er kvinnen som er offeret. Kanskje det er spesielt viktig for henne å avkrefte mine eventuelle mistanker om at hun sympatiserer med sine kvinnelige klienter, i likhet med mekler nr 3? En annen tolkning er at de kvinnelige ønsker å formidle til meg at virkeligheten fortøner seg annerledes enn dystre voldsstatistikker (jf Human Rights Watch, 2001). I materialets beskrivelser av forhandlinger går det igjen kommentarer som at ”menn bruker pengene som maktmiddel og kvinner bruker barna”. Dette kan indikere at det er ulike maktposisjoner som partene kan bruke og som ikke nødvendigvis impliserer at kvinnene er svake og må beskyttes. Hvorvidt dette kan hindre kvinnelige meklere i å tematisere kjønn om det er relevant for mekling, er likevel et moment som må debatteres. Her kan man trekke en linje til manglende åpenhet om kulturelle forskjeller: om det er til hinder for alliansen er det viktig å ha rom til å tematisere det. I mekler nr 3 sitt utsagn virker det greit for de kvinnelige meklerne å bli utfordret på kjønnsallianser. Det kan likevel være at de vegrer seg for å støtte kvinnelige klienter for å unngå å bli mistenkt for å ha mer sympati for henne. Det er vanskelig å si noe om dette ut fra mitt datamateriale. Da måtte man eventuelt ha observert kvinnelige og mannlige meklers praksis og vurdert hyppigheten av støttende tiltak mot kvinnelige og mannlige klienter. Dersom kvinnelige meklere ofte mistenkes for kjønnsallianser, kan risikoen for utbrenthet øke. Det er derfor viktig å ta tak i fenomenet via veiledning og workshops omkring temaet.

5.2.3 Kjønn og vold

Skilsmissemekling er en arena hvor kjønnnet vold kan være relevant. Mekler nr 2 beskriver hvordan vold mot kvinner påvirker hans utforming av meklingen:

A: I think most particularly amongst black people, women have more difficult time acting as they would like to act, than men do. It is an absolutely sweeping statement, but that somehow comes across in the cases I deal with. (...) Let's take the case of a battered woman. We know that unless something can be done about him she must leave the batterer. We know that

mostly, they don't. All you can do is help them understand what is going on so they can make the choice whether they choose to stay and be battered or go and taking the risks involved, including the risk of getting killed. That's all I can do. If they choose to stay in the situation I probably won't see them again because they realize that nothing is going to change. You can only do so much.

Informanten forteller at han sitter med kunnskap om konsekvenser ved partnervold, som han formidler til kvinnelige klienter. Han myndiggjør kvinnene, noe som kan resultere i at de tar en avgjørelse om å forlate mannen. Det er kvinnene som er aktørene i sitt liv, han kan ikke ta valget for dem. Han gjentar flere ganger at han kan bare gjøre sin del, og er maktesløs dersom hun ikke går fra mannen sin. Informanten uttrykker resignasjon og frustrasjon over hvor vanskelig det er å få bukt med kjønnede maktmønstre. Særlig blant svarte kvinnelige klienter er dette vanskelig. Det er trolig at slik problematikk er vanskelig å ta tak i for en mekler som bare har en time til rådighet på familieadvokatkontoret. Materialet mitt sier lite om hvordan dette blir adressert av FAMAC og andre aktører som er engasjert i rettsvesenet. Det kan være et behov for at frustrasjon og maktesløshet knyttet til samfunnets holdninger til kjønn blir tematisert i veiledning og workshops. Slik kan man forhindre at meklerne blir utbrente.

Mekler nr 1 forteller om hvordan hun takler slik kjønnet voldsproblematikk:

A: Well, you know, there is always of course the issue around the empowerment of women. I feel quite strongly about women being independent and controlling their own lives. And that is not always the way it happens in certain cultures. Often I get told 'in our culture, my boyfriend is allowed to have as many partners as he likes and that's that, if he wants to come home to me and not use a condom, that's his ...right because that is what happens in our culture'. And that's... It's very... I don't... I can't accept that terribly well because of the HIV implications and that; it is a matter of life and death. One has to get your foot around those issues... I say 'It might be culture, but it's going to kill you – is that ok?' I tend to... not be being terribly accepting of things like that, and that is...

Q: Do you find the need to negotiate and be specific?

A: Yes and to confront that particularly, if there are any of those... If there is... a collision of values and health for example I always feel I have to confront that, I am not prepared to just

roll over and say 'each to his own' and be accepting of something like that.

Q: So when it comes to health issues...

A: and anything to do with abuse, if there is anything to do with ...men beating wives or children, I always say to my clients 'If he beats you I would get separated from him. I wouldn't live with abuse'. I always give that... I say 'That is my point of view; I can't insist that you do that, but...' I put that very bluntly. (...) I think mostly they accept that, except you know often financially they might be in a situation where they can't just walk away from a relationship if they ... you know, if they are not earning... It is difficult.

Q: They are accepting of the contrasting view... regards to values and norms when it concerns their own well being...

A: Yes. I think they can see where I am coming from, but they won't always change their behavior because of that. Sometimes these things are very powerful.

Informanten uttrykker her sin frustrasjon over å navigere i et "landskap" der holdninger og normer for partnervold ofte avviker fra hennes egne. Hennes kvinnelige klienter blir forstått i en kulturell ramme der underdanighet og avhengighet er viktig i konstruksjonen av feminitet. Særlig økonomisk avhengighet gjør det vanskelig for disse kvinnene å bryte opp. Forholdet mellom kjønn og økonomiske forhold blir også belyst andre steder i mitt datamateriale: Kvinner har ofte mindre kjennskap til rettsprosedyrer enn menn, og vet ikke hvordan de skal bruke rettssystemet for å ivareta sine interesser. De er mindre økonomisk bevisste underveis i ekteskapet, for eksempel ved å betale mat og forbruksvarer mens mannen betaler ned huslånet. Mange kvinner er også uten egen inntekt og har dermed ikke råd til å ta ut skilsmisse, selv om de lever med en voldelig partner. Noen informanter nevner også at kvinner sosialiseres til å tenke at de må bære og tåle alt. Disse faktorene indikerer at kvinner har mindre sosial, økonomisk og rettslig makt i det sørafrikanske samfunnet, særlig om de er fargede eller svarte.

På spørsmål om hvordan mekleren håndterer volden i meklingsrommet forteller hun at hun er åpen om sitt syn av disse undertrykkende holdningene. Dermed bringer hun også inn sin egen konstruksjon av kjønnsidentitet i møtet med den kvinnelige

klienten. Ved å vise at hun kan skape sin kvinnelige identitet og samtidig ivareta retten til trygghet og helse, blir hun et forbilde. Hun legger et press på kvinnen til å bryte opp, i likhet med mekler nr 2, men sier også at hun aksepterer og skjønner om det blir for vanskelig. Informanten formidler et emosjonelt engasjement i klientene, noe de hyppige pausene og omformuleringene tyder på. Hennes engasjement blir også tydelig når hun forteller at hun ikke vil legge seg ned og si "hver sin sak" eller akseptere at det bare er kulturelle forskjeller. Med dette utsagnet kan det tenkes at hun posisjonerer seg mot sine kollegaer som kanskje har en mer tolerant eller likegyldig holdning til vold mot kvinner. Eventuelt kan det ligge en implisitt forventning om at hun som profesjonell mekler burde akseptere alle kulturelle uttrykk, også de som undertrykker kvinner. Hun sier at en slik holdning er ikke noe hun kan stå for, og bruker sitt engasjement til å skape debatt om hva meklere skal ta tak i.

5.2.4 Kjønn og omsorg

Det siste området jeg skal belyse omkring kjønn og skilsmissemekling er fordelingen av omsorgsrett for barna. Mekler nr 4 uttrykker noe som nesten alle meklere har tematisert, nemlig større fleksibilitet i koblingen mellom kjønn og omsorg:

The automatic assumption is that the woman is the primary caregiver of the children, there is the automatic assumption that the man goes out to hunt the beef and that his role in relation to the children is less important and less significant. What is emerging now, and certainly in the middle class, is an idea that men can be freer to organize their time, many men have found ways to be independent of their companies. I find that increasingly more often, men are insisting on their rights to spend time with their children: 'I am an equal parent, parenting my children.' In the court system, despite some liberal judges, the trend is to assume that there is a maternal preference and that children even until they are much older should be with their mom – that is the bias that exists in the community.

Informanten gir stemme til den moderne sørafrikanske mannen som ønsker å bli sidelest som omsorgsperson. Mekleren kritiserer den rådende juridiske diskursen der mor er primær omsorgsgiver, og ønsker mer fleksibilitet i omsorgsvurderinger. Ved å

vektlegge at arbeidslivet er i forandring, gjør han tradisjonell arbeidsfordeling til en mindre avgjørende faktor i konstruksjon av maskulin identitet. Når rammene for struktureringen av hverdagen endres, kan også kjønnsrollemønstrene i forhold til barna endres.

Meklerne er generelt svært positive til innføringen av delt omsorgsrett i Sør-Afrika. De fleste er opptatte av å forandre rettssystemets tradisjonelle syn på kjønnsrollemønstre og ønsker mer fleksibilitet i tildeling av omsorgsrett. Dette utsagnet av mekler nr 3 viser hvordan dagens debatter åpner for nye konstruksjoner av kjønn i et omsorgsperspektiv:

Joint custody is a fairly new concept. The new words are contact and care, not access and custody. Custody sounds like a prison, the new words are softer. Sole custody is hardly ever applicable (...) South Africa is a patriarchal society where the mother is looked upon as the primary caregiver. She sits at home and raises babies while the father is working. But that has changed and the law is now coming in line. Very soon I think that joint custody might be the starting point of the mediation and if you don't want it you would have to go through assessments etc. Now joint custody has to go through the family advocacy that has to approve of it. Still there are some judges that think that joint custody is ridiculous, but now the modern father wants to spend time with the children. If you come from a very traditional background you are not very modern and the traditional father, whether traditional Greek, Portuguese, Black or whatever, may think joint custody is weird, but people doesn't often understand it. So once again you need to make clear exactly what joint custody means. The children live with the mother and the father gets decision making power in the following areas a, b and c. Usually the father is the one who wants joint custody – and the mother agrees or not. (...)

Many psychologists have made lots of money assessing custody, many court battles have been fought over custody. These battles are often aspects of the power struggle, not really about the children. The issue about what is best for the children is paramount in everything we do. It is once again a question of education. If they don't know what it is, you explain before mediation can start. Sometimes you spend an hour on the explaining and half an hour mediating. Sometimes the father says 'I have to fight for my children because one day my son will ask me "Why didn't you fight for me"?' I say that if you then say that you fought for him but then you had to sell the family house to pay for the court process do you think he's going to say 'thank you?' It's real life. Sometimes people are angry and they want their day in court and get back at the other – it's not about the children but about screwing the other: 'you left

me, and now I'll make you pay.'

Dette utsagnet kunne også kommet fra en norsk mekler, og er derfor ikke spesifikt for en sørafrikansk kontekst. Informanten tar opp viktigheten av å formidle hva delt omsorg innebærer. God informasjon er avgjørende for å være sikker på at alle forstår de avtalene de går inn i og det ansvaret de tar på seg. Hun trekker fram at delt omsorgsrett som regel er mannens initiativ, ikke kvinnens. Det er mannen som beskrives som aktør i denne situasjonen, der han aktivt ønsker å være en større del av barnas liv. Informanten tar også opp viktigheten av å avklare hvorvidt fars ønske om omsorgsrett er genuint, eller i hvilken grad dette er et uttrykk for normer for maskulin identitet. Meklerens utsagn kan indikere at hun bekymrer seg for at denne maskuline pliktetikken ikke er forankret i den virkelige verden. Kan hende er informanten også skeptisk til at mange menn uttrykker engasjement for omsorgsrett og ikke følger opp hva de har lovet. Dette kan også være et resultat av hennes erfaringer som kvinnelig mekler, hvor kanskje mannlige klienter føler et ekstra sterkt press på å forsvare sin rolle som omsorgsperson ovenfor to kvinner.

5.2.5 Oppsummering av diskurser om kjønn

Den ene arenaen hvor kjønn er betydningsfullt i mekling, er mellom klient og mekler i meklingsrommet. Her posisjonerer de seg innenfor en diskurs som kan kalles rollediskursen når de vektlegger maktroller uavhengig av kjønn. Den andre arenaen er på et samfunnsnivå, der kjønnsroller bidrar til undertrykking av og vold mot kvinner. Meklerne benytter her en slags forsvarerdiskurs når de forsvarer kvinners rettigheter. Den tredje arenaen er ved fordeling av omsorgsrett, hvor meklerne bruker en fleksibilitetsdiskurs for å åpne for nye kjønnskonstruksjoner.

Rollediskursen

Rollediskursen handler om i hvilken grad meklerne vektlegger maktroller som noe som er uavhengig av kjønn. Rollediskursen har også et dimensjonelt aspekt. Den ene mannlige mekleren er mer åpen om hvordan kjønn påvirker ham i selve

meklingssettingen, ved å påvirke mønstre for kommunikasjon. De to kvinnelige meklerne går lengst i retning av å ikke fokusere på kjønn og framhever at maktrollene mellom klientene er uavhengige av kjønnsstereotyper.

Forsvarerdiskursen

Forsvarerdiskursen benyttes i diskusjoner av kvinnerettet vold og diskriminering i samfunnet. Alle meklerne forsvarer kvinners rettigheter, særlig deres sosiale og økonomiske rettigheter. To av meklerne trekker fram hvordan de påvirkes av partnervold og diskriminerende holdninger mot kvinner i meklingen. De forsvarer kvinnene og ønsker å myndiggjøre dem. En av informantene gjør dette gjennom aktiv kunnskapsformidling. Den andre informanten tematiserer dette ved at hun bruker seg selv som et forbilde på kvinnelig identitetskonstruksjon. Dette for å vise et alternativ til en underdanig og avhengig rollemodell.

Fleksibilitetsdiskursen

Den tredje diskursen, fleksibilitetsdiskursen, dreier seg om kjønnsrollemønstre i fordeling av omsorgsrett. Meklerne er enige om at de ønsker en mer fleksibel omsorgsordning. De kritiserer den tradisjonelle kjønnsforståelsen av omsorg og forsørgeransvar. Delt omsorgsrett framheves som den nye idealløsningen, der far involveres mer i barnas liv enn før. Man kan si at dette er en diskurs som handler om oppløsningen av tradisjonelle kjønnsroller knyttet til arenaer som er typiske for mannlige eller kvinnelige aktører.

5.3 Hvordan konstruerer meklerne nøytralitet i meklingsrommet?

Den tredje problemstillingen handler om hvordan fortellinger om nøytralitet kommer til uttrykk i meklernes beretninger. Kjernen i nøytralitetsbegrepet er rollen som den upartiske tredjepart som hjelper klientene til å komme fram til egne løsninger. Det er imidlertid mange måter dette kan komme til uttrykk på i en meklingssetting.

5.3.1 Balanse

Det første aspektet ved nøytralitet jeg tar for meg er balansering. Mekler nr 2 uttrykker dette slik:

I just think that I let whoever wants to start, start. But I think he started, but then again he is paying (...) so he probably felt he had the right. But I do know this that after he finished, I turned to her and specifically addressed her and looked at her with my shoulder onto him to ask what her views were. So the answer is, I'm not sure how well I do it, but I do regard each person in the room with importance.

Her beskriver informanten hvordan han prøver å gi hver part like mye rom. Han sier at han ser hver part som like viktig, og styrer settingen for å ivareta likhet mellom dem. Nøytralitet blir dermed en funksjon av kommunikasjonsmessig balanse. Mekler nr 1 forteller også om at hensyn til ulike formidlingsferdigheter er viktig:

I think women often get shouted down, so one needs to balance that and see if they can have an equal voice. In my therapy, I find that men find it very difficult to talk because their emotional IQ is much lower than their wives and so they are at a bit of a disadvantage as far as that is concerned. They just... can't talk. So it all depends.

Det er altså viktig å finne en balanse mellom partenes kommunikative strategier, for å gi dem lik stemme i meklingsrommet. Menn må ofte ha hjelp til å fortelle om emosjonelle temaer, mens kvinner trenger hjelp til å komme tydeligere fram med sine meninger. Disse forskjellene kan balanseres via meklers styrende atferd.

I tillegg kommer balanse til uttrykk gjennom at partene opplever å gi og ta like mye i forhandlinger. Mekler nr 4 uttrykker dette slik:

I see that the dynamic now is that money is power, especially when it comes to children. It's an effort to look at what is best for the children, which is the touchstone that should supersede 'who has more money'. But when I look at the arguments, I often see that the person with the most money manoeuvres him/herself using that power base, to create more credibility. Often there is bargaining between the ex spouses where the guy will say 'I'm not willing to pay X unless I am allowed to be with my children'. Often the women will say 'I am not willing to let him see the children unless I am paid so and so in maintenance'. (...) One can ask if the father who earns a little bit more, provides for the mother in the divorce with a little bit extra for the

benefit of the children. Does he see it as giving it to the mother, that makes him feel resentful, or does he see that he's giving it to the kids?

I forhandlingsperspektivet beskrives mannen taktikk som å bruke pengene som forhandlingskort, mens kvinnen bruker samværet med barna. Man kan tenke at det er en slags balanse i kompromisset, der en viss sum penger tilsvarer en viss tid samvær. Mekleren forsøker å myke opp disse posisjonene og skape bevegelse mot et kompromiss. I utsagnet framhever informanten at når den ene parten straffer den andre, går det ut over barna. Om mannen nekter å betale, er det barna som får dårligere økonomiske rammer. Om kvinnen holder igjen på samværet, vil barna lide fordi de mister kontakt med faren sin. Mekleren er kritisk til at systemet tar hensyn til økonomiske fordeler og setter fingeren på at penger og makt ofte går hånd i hånd. Den som har råd til gode advokater får ofte bedre rettssikkerhet, fordi han/hun kan dra nytte av rettsvesenets diskurser og således manøvrere seg til en bedre forhandlingsposisjon. Informanten poengterer at barnas behov kan lide dersom den økonomistyrte tankegangen får forrang. Det er derfor bedre om rettssystemet behandler partene som likestilte i forhandlingen, og ikke gir fordeler til den som har mest fra før. Nøytralitet oppnås gjennom å nøytralisere maktbalansen mellom partene, der hensynet til barnas behov blir overordnet.

Materialet beskriver at et viktig aspekt ved nøytralitet er balanse og nøytralisering. Balanse kan for det første handle om at begge får like mye tid og rom til å presentere sin versjon. For det andre kan det være en utjevning av forhandlingsposisjoner. For å oppnå dette, bruker mekler sin atferd for å styre kommunikasjonen. Dette inkluderer tydelig kroppsspråk for å vise at "nå er det din tur til å snakke". Han/hun kan også framheve at det er partenes felles ansvar som foreldre som er viktig i meklingen. Ved å minne om at barna rammes dersom partene tviholder på sin forhandlingsposisjon, skapes mer bevegelse mot en løsning. Hans strategi er å forene partene i et felles mål, og skape et rom der penger og makt ikke skal være avgjørende for hvordan avtaler om omsorg og bidragsordninger utformes.

5.3.2 Klientenes løsninger

En vanlig forståelse av nøytralitet innebærer et mål om at mekler skal hjelpe klientene til å finne sine egne løsninger. Det sitatet som er tydeligst på dette har blitt gjengitt, under punkt 4.1.2. Mekler nr 3 sier der at:

Some people think you are a judge and you then have to explain to them what you are and what you do, and then you often see that people relax into that and realize they have the power to make a decision that works for them.

Her formulerer informanten eksplisitt at det ikke er hennes oppgave å ta en avgjørelse, men at det er klientene som må finne en løsning selv. Det er de som er eksperter på sitt liv, og det er de som skal leve med avtalene. Nøytralitet blir dermed å ikke kontrollere hvilket utfall partene enes om. Mekler skal likevel styre hvordan partene kommer fram til avtalen og hindre at de løsningene de finner påvirker barna negativt. Nøytralitet innebærer derfor at mekler nedtoner egne forhåndsantagelser om hva som er ”riktige” løsninger. En annen informant, nr 4, forteller om hvordan han forsøker å frigjøre seg fra sine kulturelle forståelser som kan være irrelevante i klientenes livsverden:

I had to get my head around the South-African, Western way of thinking where one could easily say that these kids need a break. But that is not my context it is the children's context – it is the world that they live in. It is not for me to angle it or question it in any way. (...) Allowing the mediation setting to absorb or hear this and be a sounding ear to where the subtlety is and where the actual problem is. I don't find that very difficult as long as I have my ears open and find a way to suspend as much as I can my own subjectivity and what I would like it to be like. Do I need to have an opinion on this? (...) As one mediates, grows old and looks back at mediation, one can look back and say that was a blind spot for me, I leaked into the space and encouraged whether it should go left or right.

Informanten sier her at det ikke alltid er riktig å bruke vestlige normer og verdier når man forsøker å forstå problemer som oppstår i familier fra en annen kulturell bakgrunn. Hans holdninger kan virke forstyrrende inn på meklingsprosessen, ved å legge føringer for hvilke løsninger som er tilgjengelige og ønskelige. Bevissthet om kulturelle verdier og normer kan forhindre at mekler styrer partene mot en løsning

som ikke samsvarer med deres hverdag. Sitatet illustrerer nødvendigheten av det Lebaron & Zumeta (2003) kaller kulturell sensitivitet. Nøytralitet får her et kulturelt aspekt i tillegg, der man vil unngå at et sett med kulturelle verdier får forrang over andre sett.

5.3.3 Saksorientering

Flere av informantene beskriver hvordan de prioriterer sak framfor følelser i mekling. Mekler nr 3 illustrerer hvordan dette påvirker utformingen av hennes meklingstimer:

When people manage to overcome the practical obstacles of public transport to get to the family advocate's office they are very motivated, happy to have a voice and be listened to. And unfortunately they want to tell you the whole story about the past 10 years and why they divorced this guy. It may be therapeutic but we don't have time for that in the mediation sessions that only lasts 1 ½ hours, and you actually try to have an agreement ready by 1 ½ hour. You don't have time for the past, but have to have a here and now perspective. The mediator has to be quite directive (...)

Mediation is not therapy. One must explain to the clients to sort out their expectations. It is also a pitfall for the psychologist to start mixing the two roles. If someone cries during the mediation you must stop the mediation, ask them whether they want to use the bathroom, have a glass of water or you might have to reconvene the mediation to another day. You can't empathize with the client. You have to step out of your role as therapist (...).

I tråd med flere av de andre meklerne, plasserer informanten seg her sterkt innenfor en saksorientert tilnærming til mekling (jf Haynes, 1981; som gjengitt i Tjersland, 1997). De uttrykker at nåtiden er viktigere å fokusere på enn fortiden, og trekker fram viktigheten av å skille mekling fra terapi. Det er utfordrende for dem som psykologer og terapeuter å ikke bli for empatiske i meklingssettingen. Dersom de blander rollene mener de å kunne forvirre klientene, fordi klientene kan misforstå hva slags type hjelp meklerne tilbyr. Dagens ordning legger et stort press på meklerne for å få i stand en avtale på kort tid. Dersom mekler går veien om følelser og klientenes historie vil dette gå på bekostning av tiden til å forhandle fram avtalen. Faren her er at avtalene ikke blir godt nok forankret i klientenes livsverden om klientene ikke får

bearbeidet sin emosjonelle opplevelse av konflikten. Det kan virke som om den sørafrikanske meklingsordningen i større grad benytter seg av den problemløsnende tilnærmingen til mekling (se 2.1.1.), fremfor de terapeutiske modellene som har mer fokus på emosjoner og narrativer (se 2.1.2).

Det kan være en sammenheng mellom fenomenet *Motstand til å temtisere fortiden* som jeg diskuterte i punkt 4.1.6 og dette fenomenet om et *sterkt fokus på "nåtid og sak" framfor "fortid og følelser"*. Kanskje begge disse fenomenene reflekterer en generell strategi for problemløsning som noen hvite sørafrikanere benytter seg av, der forståelse av fortiden ikke sees som viktig for å løse nåtidens problemer. En slik tilnærming kan assosieres med den terapeutiske modellen kalt *løsningsfokuseret mekling* (Bannink, 2007) (se 2.1.2). Her hevdes det at man ikke trenger å bearbeide og forstå fortiden for å skape en bedre fremtid. Tvert imot, om man tar utgangspunkt i fortiden fanges man ofte av de premissene som historien har lagt. Dette kan gjøre det vanskeligere å finne kreative løsninger på konflikten. Kan hende er denne saksorienterte tilnærmingen mer fremtredende hos hvite sørafrikanere. Kanskje svarte og fargede har andre konfliktløsningsmodeller der fortiden kanskje er mer sentralt. Om det er store kulturforskjeller i synet på hvor viktig det er å gjennomgå fortiden for å skape fremtiden, kan det skape vansker for dagens meklingsordning som har stor overvekt av hvite meklere. I verste fall opplever ikke fargede og svarte klienter at de hvite meklernes saksorienterte tilnærming er meningsfull. For det første er det viktig å få åpenhet om ulike etniske gruppers forståelse av konfliktløsning. Man må tilrettelegge for en dialog der både klienter og meklere kan lære av hverandre. For det andre må man sørge for større etnisk heterogenitet blant meklerne, som nevnt under 4.1.2. Dette vil bli diskutert mer inngående avslutningsvis.

5.3.4 Tilføre kunnskap

Det siste punktet under nøytralitet handler om meklers rolle som kunnskapsformidler. Mekler nr 3 framhever viktigheten av å informere om juridiske prosedyrer for å

styrke klientenes rettssikkerhet:

Very often there is a need to educate people on their basic rights. Like the father's right to see his children whether he pays maintenance or not. You explain that if he doesn't pay, the mother can go to the maintenance court. But that is often a cumbersome process. And if he doesn't have money he's not going to pay anyway, even if he has a court order against him. He can even disappear. There is a common misconception that if the father doesn't pay maintenance, he can't see the children. You need to make this clear. Tell them what are your rights, what can you do, what you can't do.

Informanten sier at hun ofte formidler sin kunnskap om rettsvesenet og skilsmisseprosedyrer til klientene. Gjennom opplæring i rettigheter og lovverk får de mulighet til å kunne bruke rettssystemet for å ivareta sine interesser i større grad på et senere tidspunkt. Slik gjør hun klientene til agenter i rettsvesenet, som ikke lenger er så avhengige av ekspertenes hjelp (jf Conklin, 1997). Hun rydder også opp i vanlige misforståelser knyttet til betaling av barnebidrag og samværsrett. Dette minsker sannsynligheten for at partene har feilaktige oppfatninger av hvordan systemet virker. Som mekler nr 4 også var inne på under punkt 4.3.1, er hensynet til barnas velferd et overordnet mål i utarbeidelsen av avtalen. Dersom partene står steilt på sine krav kan meklerne vise hvordan barna lider dersom far ikke betaler barnebidrag og stikker av – eller dersom mor nekter far samvær.

5.3.5 Oppsummering av diskurser om nøytralitet

Det er særlig to diskurser som er fremtredende ved nøytralitetsperspektivet. Den ene er knyttet til balanseringen mellom partenes kommunikasjon i meklingsrommet. Utjevning av forskjeller i forhandlingsposisjoner kommer også inn her. Den kalles derfor for balansediskursen. Diskurs nr to omhandler konstruksjonen av klientene som agenter, der fokuset er på å fasilitere klientenes egne løsninger på konflikten. Denne diskursen kalles derfor for agensdiskursen.

Balansediskursen

Denne diskursen ser nøytralitet som en balansegang, der begge parter må få like mye

rom og tid til å fremlegge sin forklaring. Klientenes forhandlingsposisjoner blir også forsøkt balansert, for å hindre at de får urettmessige fordeler av for eksempel et økonomisk fortrinn. Mekler er ofte ganske styrende for å oppnå denne likevekten. For eksempel kan han/hun dirigere taletid og minne partene gjentatte ganger om at det er deres foreldreansvar som står i sentrum, for å øke forhandlingsviljen.

Agensdiskursen

Agensdiskursen handler om å posisjonere klientene som agenter i eget liv, gjennom å vektlegge at de må finne egne løsninger på konflikten. Nøytralitet blir på denne måten ivaretatt gjennom at mekler ikke styrer innholdet i avtalen, men heller styrer prosessen ved å bistå klientene i å bestemme selv. En måte å myndiggjøre klientene på er å tilføre dem kunnskap, for eksempel om prosedyrer i rettsvesenet. Meklerne formidler også generell psykologisk kunnskap om mulige konsekvenser en skilsmisse kan ha på barn. Dermed styrkes også partenes foreldreferdigheter, for eksempel ved å hjelpe dem til å forstå barnas psykologiske reaksjoner på samlivsbruddet.

6. Diskusjon

Jeg skal nå diskutere forholdet mellom de syv diskursene jeg har funnet i mitt materiale: Hjelperdiskursen og åpenhetsdiskursen omhandler konstruksjonen av etnisitet i mekling. Rollediskursen, forsvarerdiskursen og fleksibilitetsdiskursen er tilknyttet forståelsen av kjønn i mekling. Til sist hører balansediskursen og agensdiskursen inn under konstruksjonen av nøytralitet i mekling.

6.1.1 Å gjøre klientene til agenter

Det synes å være en mulig sammenheng mellom hjelperdiskursen, forsvarerdiskursen, balansediskursen og agensdiskursen. Disse prøver alle å myndiggjøre klientene på ulike vis. Den overordnede paraplydiskursen kan derfor kalles en diskurs om myndiggjøring. I hjelperdiskursen defineres forholdet mellom klienter og mekler som en relasjon der den ene er hjelper og den andre er hjelpsøkende. Dette nyanseres i agensdiskursen der meklers oppgave er å hjelpe klientene til å hjelpe seg selv. Mekler har stor makt til å påvirke klientene, som beskrevet i balansediskursen. Eksempler på dette er styring av tid og kommunikasjon, samt utjevning av forhandlingsposisjonene. Mekler har også mer kunnskaper enn klientene, og kan dermed bruke sin ekspertise for å gjøre klientene til agenter i rettsvesenet. I tillegg kan meklerne inspirere klientene til mer fleksible kjønnskonstruksjoner, som gir bedre muligheter for å konstruere sin femininitet og maskulinitet utradisjonelt. En rød tråd i disse myndiggjøringsdiskursene er hvordan meklingssettingen har et potensial til å øke klientenes kunnskap og gjøre dem til aktører i egne liv. Når klientene vet hvordan de får tilgang til hjelpesystemer kan de bedre fremme sine interesser også på andre arenaer i fremtiden.

Dagens sørafrikanske meklingsordning, særlig i det offentlige systemet, stiller store krav til effektivitet. De strenge tidsrammene legger store begrensninger på hva mekler rekker å få formidlet til klientene. Særlig på familieadvokatkontoret har man ofte ikke mer enn 2-3 minutter til rådighet for å forklare prosedyrene. Denne

klientgruppen har derfor større behov for å få kunnskap om rettsvesenet, slik at mekler slipper å bruke tid på å forklare grunnleggende prinsipper. Klienter fra lavere sosioøkonomisk bakgrunn har ofte begrenset tilgang til medier som formidler informasjon om offentlige tilbud, for eksempel internett. Det er derfor viktig å lage brosjyrer og annet informasjonsmaterieell som kan plasseres på egnede steder i lokalmiljøet. Kanskje FAMAC i tillegg kunne utarbeide et opplegg for undervisning i rettigheter og lover som kan brukes av lokale, ikke-statlige organisasjoner (NGOs) i fattige bydeler. Aktuelle fora er der hvor skilsmisse ofte blir diskutert, som på krisesentre eller andre kvinnerettede NGOs.

Et annet moment ved diskursen om myndiggjøring er hvordan den kan bidra til en jevnere fordeling av makt mellom de etniske gruppene. I myndiggjøringsdiskursen er det nedfelt et ujevnt maktforhold mellom aktørene: noen skal hjelpe mens andre blir hjulpet. Dette kan være positivt for den som blir hjulpet. For eksempel kan de hjelpetrengende dra nytte av hjelperens støttende tiltak og dermed forbedre sin livssituasjon. Denne diskursen ligner en annen relasjonsdiskurs hvor den ene part blir posisjonert som offer og den andre som overgriper. Offerposisjonen kan fremkalle både sympati og forakt, blant annet avhengig av om man tenker at offerposisjonen er selvforskyldt (Myers, 2008). Dersom sympati fremkalles kan tiltak for å hjelpe vedkommende bli iverksatt. Over tid kan det imidlertid være fare for at diskursen om myndiggjøring hemmer den hjelpetrengendes utvikling og myndiggjøring. For eksempel kan denne maktrelasjonen bli internalisert hos aktørene. Dette ved at posisjonen de innehar i diskursen blir en del av deres identitet ("jeg er en hjelper" eller "jeg er en som trenger hjelp"). Rollene kan også gjelde grupper i samfunnet ("vi er hjelpere"/"dere trenger vår hjelp" eller "vi trenger deres hjelp"/"dere er hjelpere"). I tillegg kan diskursiv makt spille en rolle ved at hjelperen får mandat til å definere hva som er den andres problem. Dermed kan det bli vanskelig for den som befinner seg i hjelpesøkerrollen til å bryte ut av hjelperens forståelsesramme for å definere seg selv. Dette er et eksempel på en marginalisert posisjon (jf Ladson-Billings, 1994). Uten kvalifikasjoner står de i fare for å bli ekskludert som en av "de andre", og som ikke har rett til å uttale seg. Man kan tenke seg at det blir opp til hjelperen som har en

dominant diskursiv posisjon, å unngå å gjøre klientene avhengig av å motta deres hjelp. Hjelpesystemene bør altså arbeide for å gjøre seg selv overflødige. Det er særlig viktig at de definerer klientene som eksperter på eget liv og legger dem agens.

Her står skilsmissemekling i en særskilt heldig posisjon, sammenlignet med for eksempel helsevesenet. Dette fordi eksperter i det somatiske og psykiske helsevesenet trolig har større definisjonsmakt til å bestemme både hva problemet er og hva løsningen skal være. Meklerne står i en annen posisjon. Deres mandat er ikke å lage avtaler for klientene, men å hjelpe dem til å hjelpe seg selv. Det er klientene som skal bestemme, mekler skal bare fasilitere prosessen. Meklere blir dermed mindre utsatt for å gjøre klientene avhengig av deres bistand. Skilsmissemekling har også større muligheter enn andre instanser i rettsvesenet til å gjøre klientene til agenter. Dette fordi meklingsrommet lar partene uttale seg mer uformelt, uten krav til spesiell ordbruk eller titulering. Mekleren er heller ikke en autoritetsperson i samme grad som en dommer, selv om han/hun har tilstrekkelig autoritet til å få klientene til å lytte til sine forslag. Meklingssettingen kan også adressere maktforskjeller mellom partene, og iverksette tiltak for å balansere og utjevne disse forskjellene. Dette er viktige momenter man bør formidle til meklerne som eksempler på tiltak som fungerer godt.

6.1.2 Å se etter individualitet

Når det gjelder de resterende tre diskursene, åpenhetsdiskursen, rollediskursen og fleksibilitetsdiskursen, kan de også være relatert til hverandre. Det er store likheter mellom åpenhetsdiskursen og rollediskursen. Særlig fordi begge inkluderer en dimensjon som går fra *stor grad av åpenhet* til *mindre grad av åpenhet*.

Fleksibilitetsdiskursen er litt på siden, og handler om at man ønsker å fjerne seg fra de tradisjonelle forståelsesrammene av kjønn, særlig knyttet til arbeid og omsorg. Det er forskjeller mellom informantene i deres bruk av disse diskursene. En av meklerne er mer åpen når det gjelder utfordringer med etnisitet og kjønn. De andre meklerne befinner seg mindre på åpenhetssiden, og det er større variasjon mellom etnisitet og

kjønn. Alle informantene støtter fleksibilitetsdiskursen i utstrakt grad.

Når informantenes historier i mindre grad preges av åpenhet, kan det i noen tilfeller tolkes som et forsvar, eller en benektning. Jeg vil diskutere dette mer senere. Det kan imidlertid også være at informantene korrigerer feltets tendens til å overdrive forskjellene mellom kulturelle grupper eller kjønn. Jeg får inntrykk av at de motsetter seg kategoriseringen av klienter etter stereotypiske oppfatninger. Kan hende ønsker de å si at *det ikke er det dette handler om*. Det kan tenkes at liten grad av åpenhet er beslektet med fleksibilitetsdiskursen, hvor informantene ønsker at feltet skal gå fra en forståelse til en annen. De fremmer mer fleksible konstruksjoner av kulturforskjeller og kjønnsroller.

Det er mulig at dette også handler om betydningen av å skille mellom holdninger til klienter på individnivå og gruppenivå. På individnivå blir det galt å generalisere ut fra stereotypiske antagelser. Om man får en kvinnelig klient som fremstår som svak og man automatisk tenker at hun er et eksempel på en undertrykt kvinne, kan meklers tilnærming bli feil. Mekler kan for eksempel tolke dynamikken mellom partene på en feilaktig måte og anvende teknikker for å utjevne en maktubalanse som kanskje ikke er reell. Informantene kan imidlertid erkjenne at det eksisterer både kultur- og kjønnsforskjeller på gruppenivå. Her forteller de om hvordan kvinners rettigheter er svekket i samfunnet og forsvarer disse kvinnene. Det virker dermed sannsynlig at meklerne bruker to ulike diskurser, en for individuelle klienter og en for grupper i befolkningen. Diskursen for individualitet ligner på fleksibilitetsdiskursen, mens diskursen for gruppeforskjeller ligner på forsvarsdiskursen. I meklingsrommet får man et møte mellom de to diskursene når meklerne tolker klientenes dynamikk både i lys av deres individuelle særpreg og i lys av maktforhold mellom grupper i samfunnet. Her vektlegger meklerne viktigheten av å forkaste stereotypiene i møtet med klientene. Altså får individualitetsdiskursens fleksible forståelse forrang i meklingsrommet. Dette kan være positivt for klientenes opplevelse av meklingen. Kan hende føler de seg mer sett og forstått når de ikke blir satt inn i en stereotypisk rolle. Alternativt kan det føre til at mekler ikke oppdager

klienter som blir diskriminert av maktforskjeller mellom grupper.

I de tilfellene der meklernes fortellinger er preget av mindre åpenhet og er ivrige etter å tilbakevise mistanker om rasisme eller sexisme, vil ett tolkningsalternativ være at de går i forsvar. Jeg noterte at jeg ble overrasket i intervjusituasjonen over deres reaksjoner på spørsmål knyttet til etnisitet og bekymret meg for å ha stilt ”dumme” spørsmål. Jeg ble opprørt fordi jeg opplevde at de tilla meg en agenda som gikk ut på å avsløre dem. Særlig kommentarer som ”hva lurte du egentlig på” ga meg noen forestillinger om at de lette etter tause, eller implisitte spørsmål. Selv om dette ikke var min hensikt, kan det ha vært noe med mine spørsmål som virket provoserende eller truende på dem. Det er også mulig at jeg som en utenforstående europeer aktiverte noe i informantene, som påvirket dem til å svare slik de gjorde. Kanskje hadde ikke informantene vært like opptatte av å forsvare seg dersom de ble intervjuet av en annen sørafrikaner. Det er derfor interessant at nettopp disse fenomenene dukket opp i dialogen mellom oss. Forsvaret var mer utbredt hos de to eldre informantene, og mindre utbredt hos de to yngre. Denne tendensen kan være tilfeldig, eventuelt var den et utslag av at intervjuene med de to eldste informantene tilrettela bedre for emosjonell dynamikk. Min intervjuerstil kan også ha endret seg. Det kan også være at det eksisterer generasjonsforskjeller mellom hvite sørafrikanere, der yngre er mindre opptatt av å forsvare seg fordi de ikke har levd så lenge under apartheid. Kan hende er det noen andre forskjeller mellom generasjonene som utløser denne tendensen, for eksempel at de eldre er særlig opptatte av selvpresentasjon.

Mine assosiasjoner til hva denne reaksjonsmåten handler om er bare hypoteser, og burde undersøkes nærmere ved hypotesetestende studier. For eksempel kunne et oppfølgingsintervju med informantene vært nyttig for å kaste lys over deres opplevelser av intervjusituasjonen og mine påfølgende tolkninger. Sett fra en min synsvinkel kan det virke som om informantene var på vakt for hva andre tenker om dem. Kanskje er deres rolle som psykologer viktig her. Om de er fokusert på å framstå med en enestående nyansert forståelse av sine klienter kan dette ha påvirket

deres svar. En slik for for faglig selvpresentasjon har en viktig funksjon gjennom å ivareta samfunnets og klientenes tillit til psykologstanden. Et annet alternativ er at dette handler om dem som sørafrikanere og meg som europeer. Sett i lys av Sør-Afrikas historiske, sosiale og kulturelle kontekst, er det mulig at informantene fryktet at jeg lette etter en rasistisk ideologi. Det er også mulig at denne kulturelle selvpresentasjonen var i større grad uttrykk for et ønske om å la fortiden hvile i fred enn et forsvar mot rasisme. Denne siste tolkningen støttes av Walker (2005) sine funn. Det kan synes å være at dette ønsket om å lukke døren til apartheid er utbredt blant hvite sørafrikanere. Her kan man spekulere i om Sannhetskommisjonen kan ha skapt en slags "foreclosure", altså en slags prematur lukking av temaet uten at man har fått luftet det ordentlig. Muligens er det tilknyttet så mye emosjonelt ubehag til denne prosessen at man ikke orker å tematisere fortiden eller diskutere om skjult rasisme fortsatt forekommer. Om dette er tilfelle, kan det være vanskeligere å få åpenhet om hvordan ulike praksiser kan være med på å fremme forskjellsbehandling eller fordommer. Oppfølgingsstudier burde undersøke disse hypotesene nærmere, for eksempel kvalitative studier med representanter fra ulike etniske bakgrunner, yrkesgrupper og alderstrinn.

6.1.3 Utfordringer for mekling som flerkulturelt møte

Den kanskje største utfordringen for at mekling skal kunne bidra til økt flerkulturelt samarbeid i dagens Sør-Afrika, er andre-het. Som nevnt i resultatdelen, finnes det enkelte tegn til andre-het i materialet. Det eksemplet som kanskje har mest negative assosiasjoner er *sofistikerthet*. Dette begrepet viser til utdanning og sosioøkonomisk bakgrunn, ikke etnisitet. Likevel kan det være en risiko for at termen blir oppfattet som en merkelapp på etniske grupper. Denne etniske linken kan assosieres til kolonitidens klassifisering. De hvite koloniherrne ble sett på som utviklede og intelligente, mens de innfødte ble sett på som tilbakestående. Sannsynligvis har ikke informanten ment at begrepet skulle tolkes slik, selv om hun har vokst opp i et land grunnfestet på en diskriminerende ideologi. Uavhengig av intensjon er det sannsynlig at dersom man bruker ord som kan oppfattes som

diskriminerende kan det hindre åpnende dialoger mellom etniske grupper. Andre-het kan også være knyttet til myndiggjøringsdiskursen og hjelperdiskursen, for eksempel når man omtaler de hjelpsøkende som *lite sofistikerte*. Slike betegnelser gjør det vanskelig for klientene å løsrive seg fra hjelpesystemet og kan få meklernes til å tro at klientene ikke er i stand til å greie seg selv. *Sofistikerthet* er på mange måter noe som kan læres. Det er likevel avhengig av personens utdanningsbakgrunn, noe som ikke er så lett å endre på. Om man følger tråden fra min assosiasjon til kolonimaktens definisjon av de innfødte som tilbakestående, kan termen også henseile på noe medfødt og iboende. For å øke klientenes agens er det altså viktig at de ikke blir tillagt en begrensende merkelapp av hjelpesystemet. Her bør det iverksettes noen enkle tiltak for å øke meklernes bevissthet på begrepsbruk. En mulighet er å adressere dette på seminarer eller konferanser i regi av FAMAC. Som nevnt under avsnittet om *Motstand mot å tematisere fortiden* i resultatene, er det viktig å fange opp de som ikke er motiverte til å delta på slike arrangementer. Om dette skyldes meklernes forestillinger om at man skal tvære over fortidens feil, bør man finne en måte å avkrefte disse.

Mekling kan bidra til å jevne ut maktfordelingen blant de etniske gruppene og mellom kjønnene i Sør-Afrika gjennom myndiggjøring og kunnskapsformidling. Det er ofte en reell forskjell i makt mellom kvinner og menn, samt mellom hvite, fargede og svarte i dagens Sør-Afrika. Dette gjenspeiles også i meklingssettingen, for eksempel med par hvor vold har forekommet. Meklerne må derfor ta hensyn til ulike former for maktdynamikk mellom klientene, og står i fare for å gjøre to feil. Den ene feilen er å bagatellisere maktforskjellene mens den andre er å overdrive dem. Materialet mitt har ikke gitt støtte til antagelsen om at overdrivelse av kulturelle forskjeller er en overhengende fare for de sørafrikanske meklernes. Det er derimot større sannsynlighet for at de vil underdrive eller benekte forskjeller mellom kjønn og etniske grupper i sin praksis. Ett eksempel på dette er forholdet mellom fleksibilitetsdiskursen og forsvarsdiskursen. Risikoen for at man bagatelliserer forskjellene mellom klientene økes gjennom at individualitet får forrang framfor gruppe i meklingsrommet. Maktubalanse på gruppenivå, som partnervold, kan

komme i bakgrunnen for meklers forståelse av individuelle klienter. Om man plasserer seg langt ute på liten grad av åpenhet (muligens forsvar) kan forsterke dette mønsteret. Ett eksempel på dette kan være gjennom idealet om "fargeblindhet", altså at man ikke ser etniske forskjeller. *Motvilje til å tematisere fortiden* og den historiske konteksten kan også gjøre det vanskeligere for meklernes å være åpne om etniske forskjeller. Kan hende frykter de at de blir tolket som rasistiske om de tematiserer etnisitet. De kvinnelige meklernes bruk av rollediskursen, ved å framheve at maktrollene mellom klientene ikke er avhengig av deres kjønn kan også hindre åpenhet. Kan hende vegrer de seg for å fortelle at de kan se kvinner som svake i meklingsrommet, av frykt for å bli stemplet som partisk med kvinnene. En forutsetning for at mekling skal kunne bli en flerkulturell møteplass er at meklernes trener opp sin kulturelle sensitivitet, som beskrevet hos Lebaron & Zumeta (2003). Gjennom å tilrettelegge for en dialog mellom ulike etniske grupper kan man inspirere til åpenhet og samarbeid.

6.1.4 Ressurser for mekling som flerkulturelt møte

Diskursene omkring nøytralitet er særlig aktuelle å analysere i konteksten med terapeutisk rettslære (Douglas & Field, 2006). Mekling har større muligheter til å ivareta barnas interesse enn andre rettsprosedyrer. Ved å utjevne en eventuell maktubalanse kan mekling bidra til å styrke den parten som er svakere stilt i en skilsmisseprosess. Økt ivaretagelse av de svake kan gi disse klientene en positiv opplevelse av mekling og forhåpentligvis skape en løsning som forbedrer deres livskvalitet. Ettersom mekling antas å minske og forkorte konflikter etter en skilsmisse kan mekling bidra til å styrke alle parter psykiske helse. En antagelse er at disse faktorene har større potensial til å forbedre hverdagen til de svakeste i samfunnet, for eksempel barn. Det er mulig at svarte kvinner er i en marginalisert posisjon (jf Burman & Chantler, 2003) i Sør-Afrika, særlig om de har lav utdannelse og inntekt og har levd i voldelige forhold. Dermed kan disse kvinnene ha større problemer med å takle langvarige og nedbrytende konflikter enn andre samfunnsgrupper. Mekling kan være et verktøy for å styrke nettopp slike svake

grupper ved at de får kunnskap om rettsvesenet. De blir også gjort til agenter i sitt liv og får positive erfaringer med konfliktløsning som tar hensyn til deres premisser. Disse marginaliserte kvinnene kan være endringsagenter i sitt nærmiljø, og dermed styrke andre som også tilhører marginaliserte grupper.

Det som er særlig viktig for det flerkulturelle samarbeidet er at FAMAC får rekruttert ikke-hvite meklere. Fargede og svarte meklere perspektiver på problemløsning har utspring i deres livsverden og kan supplere hvite meklere tilnærminger. Slik vil meklere med ulik kulturell bakgrunn inspirere og lære av hverandre. Når den enkelte mekler får flere innfallsvinkler å jobbe ut fra øker sannsynligheten for å kunne møte hver enkelt klient sitt behov. En mer heterogen sammensetning av meklere vil trolig også gjøre meklingstilbudet mer legitimt for den ikke-hvite delen av befolkningen. Dette kan øke etterspørselen fra nye klientgrupper, samt bidra til å øke rekrutteringen av meklere. Antagelig vil også meklingsordningen da bli mer i stand til å legge press på den sørafrikanske staten, for å opprette bedre tilbud i den offentlige sektoren.

7. Oppsummering og konklusjon

Jeg har nå sett på diskurser omkring etnisitet, kjønn og nøytralitet i sørafrikanske meklers beretninger. Flere av diskursene omhandler myndiggjøring av klientene, ved å formidle kunnskap og dermed gjøre dem til agenter. Meklers oppgave er å tilrettelegge kommunikasjonen og balansere maktforholdet mellom dem. Gjennom opplæring i rettsprosedyrer og erfaring med konfliktløsning kan klientene bli endringsagenter for sitt nærmiljø.

Mekling kan både øke klientenes livskvalitet, samt fremme flerkulturelt samarbeid og utjevne fordelingen av makt i det sørafrikanske samfunnet. Ved å myndiggjøre klientene kan meklingsordningen også ivareta de svakeste. Særlig viktig er opplæring i rettssystemets prosedyrer og formidling av psykologisk kunnskap om skilsmisssers mulige konsekvenser på barn. Andre-het og mulige tendenser til å forsvare sin praksis mot implisitte anklager kan imidlertid hindre dette flerkulturelle samarbeidet. En viktig faktor for å øke meklingsordningens utvikling mot en flerkulturell møteplass, vil være rekrutteringen av fargede og svarte meklere til FAMAC. Dette fordi alternative forståelsesmodeller for konflikthåndtering kan berike feltet og gi meklerne flere innfallsvinkler å jobbe ut fra. I tillegg kan etnisk heterogenitet gi mekling større legitimitet hos den ikke-hvite delen av den sørafrikanske befolkningen.

Jeg har også pekt på noen forslag til anvendte tiltak på grunnlag av mine funn. De viktigste er kanskje å bevisstgjøre og redusere bruken av andre-het i språket. Fokus på meklers rolle som en flerkulturell inspirasjonskilde kan inspirere meklerne og gi dem engasjement til mekleryrket. Det er viktig at noen, kanskje FAMAC, iverksetter informasjonskampanjer om mekling i fattige bydeler. Om man får formidlet informasjon om hva mekling går ut på og grunnleggende prinsipper fra rettsvesenet kan mekler slippe å bruke dyrebar tid på å forklare disse tingene.

Kildeliste

- Bannink, F. P. (2007). Solution-Focused Mediation: The Future with a Difference. [Online] *Conflict Resolution Quarterly* 25 (2), 163-183.
- Bjørnsen, M. (2004). *Hva var apartheid?* [Online]. Hentet 01.03 2008 fra Fellesrådet for Afrika sin webside:
<http://www.afrika.no/noop/page.php?p=Detailed/6198&print=1>
- Blaser, T. (2003). "Whiteness just isn't what it used to be": White Identity in a Changing South Africa. [Online] *African Studies Review*. Hentet 26.02 2008 fra http://findarticles.com/p/articles/mi_qa4106/is_200312/ai_n9337652
- Bondesen, E. (2003). Cross-cultural mediation: A challenge. [Online] Hentet 15. april 2008 fra Nordisk Forum for Megling og Konflikthåndtering sine sider:
<http://www.n-f-m.org/kategorier.asp?language=1&lmid=1&lsid=1>
- Boonzaier, F. (2005). Woman Abuse in South Africa: A Brief Contextual Analysis. [Online] *Feminism & Psychology* 15 (1), 99-103.
- Burman, E. & Chantler, K (2003). Across and Between: Reflections on Researching 'Race', Gender and Mental Health. [Online] *Feminism & Psychology* 13 (3), 302-309.
- Byberg, I. H. (2002). *Norge i verden: Finnene skiller seg hyppigst*. [Online] Hentet 30.03 2008 fra statistisk sentralbyrå sine sider
<http://www.ssb.no/ssp/utg/200201/06/>
- Cape>Gateway (2004). *Getting Divorced*. Hentet 22. 02 2008 fra Cape>Gateway sin webside:
<http://www.capegateway.gov.za/eng/yourgovernment/gsc/595/services/11532/17761>
- Conklin, W. E. (1997). The Assimilation of the Other Within a Master Discourse. I: S. H. Riggins (Ed.), *The Language and Politics of Exclusion: Others in*

Discourse, 226-248. Thousand Oaks: Sage.

Davies, B. & Harré, R (1990). Positioning: The Discursive Production of Selves.

[Online] *Journal for the Theory of Social Behavior* 20 (1), 43-63.

de Shazer, S. (1988). *Clues: Investigating Solutions in Brief Therapy*. London: W.W. Norton

Douglas, K. & Field, R. M. (2006). Looking for Answers to Mediation's neutrality dilemma in Therapeutic Jurisprudence. [Online] *eLaw Journal* 13 (2), 177 - 201.

Edwards, D. & Potter, J. (1992). *Discursive Psychology*. London: Sage.

FAMAC, Family mediator's association of the Cape (n.d.). *What is Mediation* Hentet 21. februar 2008, fra FAMAC sin webside: <http://www.famac.co.za/>

Fanon, F. (2002). *Jordens fordømte*. (A. Amlie oversettelse) Bokklubbens kulturbibliotek. Oslo: Pax forlag. (Originalversjonen utgitt 1961)

Garcia, A. C., Vise, K. & Whitaker, S. P. (2002). Disputing Neutrality: A Case Study of a Bias Complaint During Mediation. [Online] *Conflict Resolution Quarterly* 20 (2), 205-230.

Heisterkamp, B. L. (2006). Taking the Footing of a Neutral Mediator. [Online] *Conflict Resolution Quarterly* 23 (3), 301-315.

Haavind, H. (2000). På jakt etter kjønnede betydninger. I H. Haavind (red.) *Kjønn og Fortolkende Metode: Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Hooper (director). (2004). *Red Dust*. Spillefilm. United Kingdom/South Africa: Verve Pictures, Golden Square Films.

Human Rights Watch (2001). *Scared at school: Sexual violence against girls in South African Schools*. [Online] Hentet 13. april 2008 fra

http://www.hrw.org/reports/2001/safrica/ZA-FINAL-01.htm#P275_15756

Jacobs, S. & Aakhus, M. (2002). What Mediators Do with Words: Implementing Three Models of Rational Discussion in Dispute Mediation. [Online] *Conflict Resolution Quarterly* 20 (2), 177-203.

Kincheloe, J. L. & McLaren, P. (1994). Rethinking Critical Theory and Qualitative Methods. I: N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage.

Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Ladson-Billings, G. (1994). Racialized discourse and ethnical epistemology. I: N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage.

Lahmeyer, J. (2004). South Africa: general data of the country. Hentet 15. april 2008 fra populstat sin hjemmeside. [Online] <http://populstat.info/Africa/safricag.htm>

Lebaron, M. & Zumeta, Z. D. (2003). Windows on Diversity: Lawyers, Culture, and Mediation Practice. [Online] *Conflict Resolution Quarterly* 20 (4), 463-472.

Lundgren, S. & Løvlien, L. (2007). Understanding His Violence: South African women's accounts of Intimate Partner Violence, a Discursive Approach. Hovedoppgave ved Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo, våren 2007.

Makgoba, M. W. (n.d.). People, Politics and Ideology. I: *Turning Points in History, book 5: People, Places and Apartheid*. [Online]. Hentet 25.02 2008 fra SAHO sin webside: <http://sahistory.org.za/pages/library-resources/online%20books/turningpoints/menu.htm>

Maloka, E. (n.d.). The Fruits of Freedom. I: *Turning Points in History, book 6: Negotiation, Transition and Freedom*. [Online]. Hentet 25.02 2008 fra SAHO sin webside: <http://sahistory.org.za/pages/library-resources/online%20books/turningpoints/menu.htm>

Marais, H. (2000). To the edge. AIDS review 2000. University of Pretoria. [Online].

Hentet 14. april 2008 fra

www.hivaidsclearinghouse.unesco.org/ev.php?ID=3802_201&ID2=do_TOPIC

McNamee, S & Gergen, K. J. (eds.) (1992). *Therapy as Social Construction*.

Thousand Oaks: Sage

Myers, D. (2008). *Social Psychology*, (9ed). New York: McGraw-Hill.

Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *An Expanded Sourcebook: Qualitative Data Analysis*, (2ed). Thousand Oaks: Sage.

Nichols, M. P. & Schwartz, R. C. (2006). *Family Therapy: Concepts and Methods*, (7ed). Boston: Pearson Education Inc.

Parker, I. (2005). *Qualitative Psychology – Introducing Radical Research*.

Buckingham: Open University Press.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3ed). Thousand Oaks: Sage.

Potter, J & Wetherell, M. (1994). Analyzing Discourse. I: A. Bryman & R. G.

Burgess (Eds.), *Analyzing Qualitative Data*, 47-66. London: Routledge.

Potter, J. (2003). Discourse Analysis and Discourse Psychology. I: P. M. Camic, J. E.

Rhodes & L. Yardley (Eds.), *Qualitative Research in Psychology: Expanding Perspectives in Methodology and Design*, 73-94. Washington DC: APA.

Riggins, S. H. (1997). The Rhetoric of Othering. I: S. H. Riggins (Ed.), *The*

Language and Politics of Exclusion: Others in Discourse, 1-30. Thousand Oaks: Sage.

SAHO, South African History Online (n.d.). On the road to Democracy: The Truth and Reconciliation Commission.[Online]. Hentet 25.02 2008 fra SAHO sin

webseite: <http://sahistory.org.za/pages/governance-projects/TRC/index.htm>

SAIH, Studentenes og Akademikernes Internasjonale Hjelpfond (u.d.). Fra apartheid til utålmodig demokrati. [Online]. Hentet 01.03 2008 fra SAIH sin webside: http://www.saih.no/Prosjekter/S_R_Afrika/index.html

Saunders, C. (n.d.). The Transition in Context. I: *Turning Points in History, book 6: Negotiation, Transition and Freedom*. [Online]. Hentet 25.02 2008 fra SAHO sin webside: <http://sahistory.org.za/pages/library-resources/online%20books/turningpoints/menu.htm>

Statistisk Sentralbyrå (2008). *Befolkningsstatistikk: Ekteskap og skilsmisser, 2007*. Hentet 30.03 2008 fra <http://www.ssb.no/ekteskap/>

Statssa (2007). *P0307: Marriages and divorces 2006*. Hentet 30.03 2008 fra det sørafrikanske statistiske sentralbyrået Statssa sin webside <http://www.statssa.gov.za/publications/statsdownload.asp?PPN=P0307&SCH=4070>

Steingo, G. (2005). "I am proud to be South African because I am South African": Reflections on "white pride" in post-apartheid South Africa. [Online] *African Identities* 3 (2), 195-210.

Søndergård, D. M. (2000). Destabiliserende diskursanalyse – veier inn i poststrukturalistisk inspirert empirisk forskning. I: H: Haavind (red.) *Kjønn og Fortolkende Metode: Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Tjersland, O. A. (1992). *Samlivsbrudd og Foreldreskap: Meklingsprosessens Psykologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Tjersland, O. A. (1995). Extended Mediation in Norway. *Mediation Quarterly* 12 (4), 339-351.

Tjersland, O. A. (1997). Strategies in Mediation Explored and Developed During a Research Project. *Mediation Quarterly* 15 (2), 105-117.

Tjersland, O. A. (1999). Evaluation of Mediation and Parental Cooperation Based on

Observations and Interviews with the Clients of a Mediation Project.
Mediation Quarterly 16 (4), 407-423.

Trochim, W. M. K. (2006). *Qualitative Validity*. [Online] Hentet 11.03 2008 fra
<http://www.socialresearchmethods.net/kb/qualval.php>

van Dijk, T. A. (1997). Political Discourse and Racism: Describing Others in
Western Parliaments. I: S. H. Riggins (Ed.), *The Language and Politics of
Exclusion: Others in Discourse*, 31-64. Thousand Oaks: Sage.

Walker, M. (2005). Rainbow nation or new racism? Theorizing race and identity
formation in South African higher education. [Online]*Race Ethnicity and
Education* 8 (2), 129-146.

Willig, C. (Ed.) (1999). *Applied Discourse Analysis: Social and Psychological
Interventions*. Buckingham: Open University Press.

Winslade, J. (2006). Mediation with a Focus on Discursive Positioning.
[Online]*Conflict Resolution Quarterly* 23 (4), 501-515.

8. Appendiks A

How do family therapists and mediators in SA deal with gender based, ethnical, religious and socioeconomic diversity?

1 How does gender diversity influence family therapists/mediators in their work?

Gender impacts therapists' approach to their clients in different ways. How does gender influence their understanding of the clients' issues?

- Do the therapists form working models of "typical gender issues"?
 - o How are these expectations influencing the therapists' choice of approach? Indicating any sensitive areas that need to be negotiated specifically? Influencing the therapist's use of verbal and non-verbal communication (indicating respect etc)?
- How do the therapists perceive their clients' empowerment or disempowerment?
 - o How do they see power struggles between the spouses? What about violence/abuse in the marriage? How do the therapists interpret and respond in situations with great power differences? Do they feel the need to protect the weaker spouse, or the pressure from the stronger spouse to side with him/her?
- How do they respond to these working models and perceptions and use them to influence their approach to the mediation process between the parties?
 - o Negotiate the goal for the mediation: written contracts, oral agreements, and initial exploring differences between the parties?
 - o Determine the ratio of dealing with the emotional history of the spouses and the here-and-now-situation?
 - o Determine the level of directiveness from the therapists' side or other precautions to prevent violence and promote equal rights to be heard?
 - o Decide how and when to include extended family?

2 How does ethnic diversity influence family therapists/mediators in their work?

How is therapists' approach to their clients influenced by their understanding of the clients' ethnic or cultural issues?

- Do the therapists form working models of "typical clients" from certain backgrounds?
 - o How are these expectations influencing the therapists' choice of approach? Indicating any sensitive areas that need to be negotiated specifically? Influencing the therapist's use of verbal and non-verbal communication (indicating respect etc)?
- How do the therapists perceive their clients' empowerment or disempowerment?
 - o How do they see the effect of power differences between the clients and other ethnic/religious/socioeconomic groups in the society? How do the therapists interpret and respond in situations with great power differences? Do they feel the need to protect the weaker spouse, or the pressure from the stronger spouse to side with him/her?
- How do they respond to these working models and perceptions and use them to influence their approach to the mediation process between the parties?
 - o Negotiate the goal for the mediation: written contracts, oral agreements, and initial

- exploring differences between the parties?
- Determine the ratio of dealing with the emotional history of the spouses and the here-and-now-situation?
- Determine the level of directiveness from the therapists' side or other precautions to prevent violence and promote equal rights to be heard?
- Decide how and when to include extended family?

3 How does religious diversity influence family therapists/mediators in their work?

How is therapists' approach to their clients influenced by their understanding of the clients' religious issues?

- Do the therapists form working models of "typical clients" from certain religious backgrounds?
 - How are these expectations influencing the therapists' choice of approach?
Indicating any sensitive areas that need to be negotiated specifically? Influencing the therapist's use of verbal and non-verbal communication (indicating respect etc)?
- How do the therapists perceive their clients' empowerment or disempowerment?
 - How do they see the effect of power differences between the clients and other ethnic/religious/socioeconomic groups in the society? How do the therapists interpret and respond to the religious context of the clients' problems?
- How do they respond to these working models and perceptions and use them to influence their approach to the mediation process between the parties?
 - Negotiate the goal for the mediation: written contracts, oral agreements, and initial exploring differences between the parties?
 - Determine the ratio of dealing with the emotional history of the spouses and the here-and-now-situation?
 - Determine the level of directiveness from the therapists' side or other precautions to prevent violence and promote equal rights to be heard?
 - Decide how and when to include extended family or prominent religious authorities?

4 How does socioeconomic diversity influence family therapists/mediators in their work?

How is therapists' approach to their clients influenced by their understanding of the clients' socioeconomic status?

- Do the therapists form working models of "typical clients" from certain economic backgrounds? What about education?
 - How are these expectations influencing the therapists' choice of approach?
Indicating any sensitive areas that need to be negotiated specifically? Influencing the therapist's use of verbal and non-verbal communication (indicating respect etc)?
- How do the therapists perceive their clients' empowerment or disempowerment?
 - Do they feel the need to protect the weaker spouse, or the pressure from the stronger spouse to side with him/her, in regards to knowledge about civil rights etc?
- How do they respond to these working models and perceptions and use them to influence their approach to the mediation process between the parties?
 - Negotiate the goal for the mediation: written contracts, oral agreements, and initial exploring differences between the parties?
 - Determine the ratio of dealing with the emotional history of the spouses and the

here-and-now-situation?

- Determine the level of directiveness from the therapists' side or other precautions to prevent violence and promote equal rights to be heard?
- Decide how and when to include extended family or prominent religious authorities?

5 What is family therapists/mediators expertise in dealing with this diversity?

- Understanding of their own cultural background
- Experience as a part of society before and after apartheid, participating in cultural debates, discussions etc

How does the FAMAC system, as well as the society at large, contribute to the therapists expertise?

Are there any courses, grants/funding, international or national conferences etc?

6 Mediation in view of the truth and reconciliation-legacy of SA

- How is this legacy implemented in the daily work of family therapists/mediators? Is the vision of reconciled and cooperating ex spouses an unrealistic approach? Are the therapists influenced by this goal?
- Are there any psychology conferences in which the impact of truth and reconciliation on mediation are discussed?
- Do FAMAC recognize their importance in creating political and cultural discussions, letting new norms and values emerge?